

Dansk bonde i tysk hjemstavn

af Hans Detlef Andresen

Hæftet omhandler en biografisk skildring af forfatterens danske Andresen-families etablering og drift af egen gård i Sydslesvig, og om familiens landmandsliv mellem dansk og tysk før, under og efter de 2 verdenskrige.

Marts 2008. Hans Detlef Andresen, f. 16.10.1917.

Forsidefoto:

forfatterens far, gårdejer Jens S. Andresen, 1892-1965, i Kalleshave v. Achtrup, Sydslesvig.

Eget tryk, 2008.

Download PDF-fil: www.k-andresen.dk/HDA.htm

Udprint til andet end eget, privat brug kun efter aftale med forfatteren.

Forfædrene til vores Andresen-slægt	5
Slægten kommer til Agtrup	6
Gården bygges i Kalleshave.....	6
Min far bliver født 3.10.1892	6
Sådan husker jeg mine bedsteforældre	7
Min fars barndom.....	7
I skole 1898	8
Konfirmeret. Arbejde på gården	8
Militærtjeneste 1912	11
Min mor	12
1. verdenskrig	13
Min far overtager gården	14
Jeg, og mine søskende kommer til verden.....	14
Piger og karle	15
Dagligdagen hjemme	16
Nabolaget	17
Opa og oma	19
Dansk/ tysk.....	20
Danske "pionerer"	21
Første danske skole	22
Præster og "dilettant"	24
Inflationen	24
Tur til Broager.....	24
Stalden	25
Styr på økonomien	25
Den politiske situation.....	26
Hitlertiden	26
Ny skole.....	28
Nazismen udbredes	28
Dansk landbrugskonsulent	30
Dræning.....	30
Opdragelse og relationer	31
Min værnepligt	32
2. verdenskrig	33
Danmarks besættelse	34
Mange faldt	34
Volkssturm	34
Krigens år	35
Og krigens slutning.....	36
Sortbørshandel.....	37
Hjem fra krigsfangenskab	38
Mindretallet efter krigen	38
Foreningsarbejde	39
Kommune- og Kredsdaysråd.....	40
Pengereformen.....	41
Genopbygning	42
Digt og børnebørn	43
Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser.....	44
Tro og forbehold	44
Bilulykke.....	45
Begravelse fra hjemmet	46
Mor alene.....	46

Familieoversigt

Min tip-tip-tip-oldefar	Chresten Christensen, 1714-1776, g.m. Anna Jensen (?), f. 1714-1769 <i>flyttede fra Viborg-egnen til Strychsand v. Medelby, Sydslesvig</i>
Min tip-tip-oldefar	Andreas Christiansen, g.m. Silla Margarethe Carstensen
Min tip-oldefar	Christian Andresen, g.m. Maren Dorthea Hansen <i>flyttede til Achtrup</i>
Min oldefar	Hans Andresen, f. 24.11.1817, g.m. Anna Botilla Jacobsen <i>etablerede gården i Kalleshave</i>
Min bedstefar	Christian Andresen, f. 23.6.1850, g.m. Metta Chr. Sophie Sievertsen <i>Udbyggede gården</i>
Min far	Jens Siegfried Andresen, 3.10. 1892 - 8.3.1965 <i>Udvidede gården yderligere og delte den i 1946 mellem min bror Peter og mig</i>
Min mor	(Frieda) Friederikke Christine Petersen, 9.1.1896 - 17.11.1965
<u>Ego</u>	Hans Dethlef Andresen, f. 16.10.1917 <i>Overtog del af gården i nov. 1946</i> <i>Tysk soldat fra 15.4.1939 – 24.8.1946, forudgået af ½ års "arbejdstjeneste"</i>
Min hustru	Hedwig Nissen, 27.12.1919 – 10.12.2006
Min bror	Peter Andresen, f. 18.7.1920 <i>Overtog del af gården i nov. 1946</i> <i>Tysk soldat fra 1940-1942. Kom hjem hårdt såret.</i>
Min bror	Siegfried Andresen, 17.5.1925 - 24.6.1993 <i>Blev skoleleder i Bredsted</i> <i>Tysk soldat 1943 - jan. 1945</i>
Min bror	Karl Christian Andresen, 1.12.1926 – 8.11.2004 <i>Blev skoleleder i Wanderup og Harreslev samt forstander på Jaruplund Højskole</i> <i>Tysk soldat fra 1944-1945</i>
Mine børn	Jens, f. 10.10.1947, Svend Jacob f. 14.8.1950, Arne, f. 3.12.1956

Forfædrene til vores Andresen-slægt

Når jeg har tænkt mig at skrive noget ned om min far, så må jeg begynde med at gå tilbage i vor families historie, som lå far meget på sinde, og som han overgav os drenge sine optegnelser om.

Far vidste, at hans tipoldeforældre havde boet i Strychsand¹ i Medelby² sogn. Det var Andreas Christiansen³ og hans kone Silla Margarethe, født Carstensen. (Martens ?). A.C.s far hed Chresten Christensen, født 1714 i Gedsted, død 1776 i Strychsand, dennes kone Anna født Jensen eller Pedersen, født 1724 ved Viborg, død 1769 i Strychsand.

Silla Margarethes forældre, Marten Christiansen, født omtrent 1732, død 1769 i Åbro og Maren, født Hansen 1720 i Medelby, død 1782 i Åbro. Marens mor var Kirsten Markussen født omkr. 1675 i Ridding, død 1749 i Medelby.

Andreas Christiansen havde flere børn og et af dem var sønnen Christian, fars oldefar. Ved århundredeskiftet (omkr. 1800) blev det lov, at børnene bar faderens efternavn og da Christian jo var Andreas's søn blev det til at slægten for fremtiden hedder Andresen.

¹ Benævnt Stridsand på det historiske kort.

² Ca. 7 Km. syd for den nuværende dansk-tyske grænse.

³ Efter en undersøgelse og granskning af Karin Sievertsen, boende nede ved München, født i Kalleshave, og også en efterkommer af slægten, kan Andreas Christiansen også have heddet Christensen

Da det er en kendsgerning, at Strychsand var markedsby dengang, kan det være at dette drog vore forfædre fra Viborgkanten til disse egne. Handelen betød for de følgende slægtled en hel del.

Slægten kommer til Agtrup

Christian Andresen blev gift med Maren Dorothea Hansen og de kom til at bo i Agtrup⁴ i et hus som lå nær ud til gaden (vejen som går til Ladelund) som vi i min drengetid kaldte "Midtgæ". Christian, og for så vidt hele vores familie, kaldtes af en anden grund "gaemand(s)". Udtrykket stammede tilbage fra familiens bopæl ved den gamle hærvej i Strychsand, mellem Ladelund og Medelby, hvor en af vore forfædre skulle opkræve penge for benyttelsen af passagen over Læk Å, ikke langt fra gården "Gassebro".⁵

Der var 4 børn i ægteskabet, hvoraf Hans Andresen, min oldefar, blev født d. 24.11.1817. Han blev gift med Anna Botilla, født Jakobsen (22.9.1824) og de havde gården "Nordager" i forpagtning. På Nordager fødtes deres ældste søn Christian d. 23.6.1850. De fik 4 børn.

Gården bygges i Kalleshave

I 1851 købte de jord i Kalleshave v. Agtrup og byggede et lille hus, og dyrkede hedejord op, idet både mand og kone gravede med spade. Han gik også meget som daglejer og senere begyndte han at handle. Først med får, senere med kreaturer. Han og senere også sammen med sønnerne Christian, min bedstefar, og broderen Johann Christian, kørte de helt til Jylland.

Der er fortalt om helt til Viborg. De købte kreaturer, som så blev drevet den lange vej herved. I Jylland ville man godt have tyske Dalere, og dem havde man i sammensyede katteskind (æ kat) på kroppen, for at de ikke blev stjålet. Først havde der kun været plads til 3 køer, men bygningen blev snart forstørret og jord blev købt til.

I 1874 mistede Hans Andresen sønnen Jens, som var soldat i Flensborg, idet en kammerat i leg skød med et gevær som var ladt. I 1875 døde hans kone Anna, kun 51 år.

Den 1.4.1881 blev min bedstefar Christian gift med skomager Detlef Sivertsens datter her fra Agtrup. Huset lå nabo til "Bürgerbräu". Hun hed Metta Christine Sophie, 6.8.1855. Deres fædre var fætre.

Min far bliver født 3.10.1892

Dengang hørte til gården 12 ha jord. Christine bragte 5 ha med i ægteskabet. En mark i Tætvang og en i Lillehorn⁶. De fik 9 børn, hvoraf den ældste Anna var født 1882. 1884 fødtes Marie, 1886 fødtes Hanne, 1888 fødtes Dora, 1890 Hans Detlef (som jeg er opkaldt efter), 1892 d. 3. okt. min far Jens, 1894 Christine, og 1896 Christian og 1898 Johannes, som døde ret snart.

Min bedstefar blev ved med at handle, men der blev også købt mere jord og opdyrket. Huset blev forstørret og stalden ligeså.

Min bedstefar blev aldrig det tyske sprog rigtig mægtig, fordi hans skolegang indtil 1864 kun havde været dansk. Men dette til trods var han senere med i skolekommissionen. Da han blev ældre assisterede han den stedlige auktionator, smed Carsten Pedersen. Det var min bedstefar der råbte dyr og sager op ved auktionens salg og også gav tilslag, når højeste bud var nået.

Omkring 1900 overtog min bedstefar også en lille nabogård som han formodentlig havde et lille pant i. Lejligheden blev videre hen lejet ud, men i "æ Pissel" indrettedes et lille mødested for Blå Kors foreningen "Goutempler" som bedstefar gik ind for.

⁴ Achtrup v. Leck

⁵ Oplysning fra Uwe Hansen, Nørregaard, lokalhistoriker

⁶ Lütjenhorn

Min oldefar boede til 1896 med på aftægt.

I 1885 lånte bedstefar 4000 Mark i Lille Vi⁷ (iflg. dokument) og der krævedes, at oldefar med sit resttilgodehavende på 7500 Mark og årlig aftægt på 300 Mark måtte træde tilbage i prioriteringen.

I 1906 byggedes 12 m til som lo og lade.

Indtil da blev kreaturerne hver dag "slået løs" til vands, idet der på den anden side af vejen lå en mergelgrav, hvor de skulle drikke. Om vinteren ved frost slog man hul på isen. Men nu fik man i stalden en "nost" (muret vandbassin) og så kunne dyrene vandes der efter at man havde bundet dem løs. Ude på gårdspladsen var der en brønd og med et langt rør pumpede man derfra med håndkraft vand ind i bassinet.

Sådan husker jeg mine bedsteforældre

Jeg husker min bedstefar bedst når han som ældre mand til hverdag bragte Flensborg Avis og Ugens Nyheder (et kirkeblad) så mine forældre også kunne læse det. Han havde blankpudsede lædertøfler, blå strømper, mørke benklæder og en naturfarvet brun uldtrøje, hjemmelavet, og så en blå kasket. Han havde sin aftægt på den anden ejendom sammen med bedstemor og dengang 2 ugifte børn. Var han i stadstøj, havde han en mørk klædning med skødefrakke. Bedstefar døde i 1927 efter at have været enkemand i 4 år.

Min bedstemor, Metta Christine Sophie, kaldet Stinne, var nærmest en alvorlig kvinde. En god mor som far holdt meget af.

Med hvert andet år at få et barn, havde hun det ikke let, og det var jo også under beskedne kår. Der var ikke en stol til hvert barn når man skulle spise. Den åbne arne i køkkenet blev først afskaffet i 1908. I stedet kom der i køkkenet en bageovn under skorstenen, hvor man selv bagte brød og et komfur som fyredes med træ og tørv. I dagligstuen fik man så endelig en jernstøbt ovn, hvor man ellers havde bilæggerovn fra skorstenen i køkkenet.

Bedstemor var meget nøjsom og proper og var vist meget intelligent. Hun lærte børnene at synge, mest på dansk, og hun kendte nogle skillingsviser, som min far kunne huske og skrev ned. Børnerimene var næsten udelukkende på dansk.

Da bedstefar gennem handel, arbejde og tillidshverv var meget hjemmefra, lå børneopdragelsen mest hos bedstemor.

Da hun blev ældre blev hun meget lidende med åbne sår på hænder og ben. Desuden led datteren Marie meget af astma og døde af en alder af 35 år, samme år som bedstemor døde, 1923.

Min fars barndom

Min far var altså født d. 3. oktober 1892 midt ind i den store børneflokk, som skulle blive på 9. Ret tidligt skulle han med de store søstre af sted som "hiedreng" (hyrde) og passe på køerne: Thi mark og eng var ikke altid forsynet med hegn.

Derved lærte han at lave fløjter, flette piber eller en stol af siv, bygge en vandmølle og andet, men også omgangen med dyr. Når f.eks. en ko skulle i "held", fordi den altid var på naboens mark, det skulle han kunne. Han lærte tidligt at kende hvordan vejret ville blive: hvilket var tegn til at det ville give regn osv.

Men p.g.a. bedstefars kreaturhandel kom far også tidligt med til markederne i Leck og Tønder, hvor dyrene blev drevet hen. Det var jo ikke altid, at dyrene blev solgt, så måtte man også drive dem hjem. Bedstefar og hans bror, Johann Christian, som tit var fælles om handelen kørte med hestevogn. Tit havde de også dyr med for andre købere og sælgere i driften, som så gav en lille fortjeneste.

⁷ Kleinwiehe

Opkøberne ville have Tønder- eller Leckerstude. Nok fordi der på disse egne var en stor høavl, som man var af den formening at sådant fodrede stude trivedes godt. Rendsborgstude var ikke efterspurgt, og derfor var de dernede noget billigere.

Bedstefar og hans bror rejste så til Rendsborg og købte en godsbaneladning stude der. De kom så til Agtrup banegård og skulle så drives til Tønder med det samme. Det første vadested de kom forbi var de nødt til at standse, så tørstige dyrene var. Tynde og sultne kom dyrene til Tønder marked. Men nu var det Tønderstude!

Sådan kom min far også ind handlen, og dyr og handel var altid hans store interesse.

I skole 1898

Far kom som 6-årig i Agtrup skole. Dansk skole fandtes dengang ikke.

At skrive, regne og læse, har vist aldrig voldt ham vanskeligheder. Han nød faktisk at skrive. Da der var ret mange børn i skolen p.g.a. de store familier og kun 3 lærer i hele skolen, blev de størst og mest begavede elever sat til at skive og regne med de mindre. Det var også fars job.

Men drengestreger gav det også dengang. Knagerækken til hoved- og overtøj var i klasseværelset dengang. En dag havde alle drenge aftalt at de ville komme med hat i skole. Far fik så fat i en hat hos naboen, hvor en høne havde ruget i en rigtig rund bowlerhat. Hele knagerækken var så pyntet med hatte næste dag, og det gav en masse grin.

En dag kom kromandens søn, Mathias Kock, med en hel del ender af lammehaler som han fordelte. Så havde hver en tavlevisker til skiffertavlen. Hunddyrene blandt lammene blev altid kuperet, når de var nogle uger gamle. Også dette gav en masse grin.

Far holdt meget af sin gamle lærer H. A. Carstensen. Måske var der en gensidig sympati.

Men far havde også hos Carstensen fundet en forståelse for, at dette område her var gammel dansk folkegrund. Carstensen var sikkert hjemmehørende her og magtede det danske sprog og tiltalte også tiere på dansk.

At synge og fløjte var en begavelse far og hans søskende havde, og de øvede ikke mindst når de var ude at passe køerne i engene.

Konfirmeret. Arbejde på gården

Efter konfirmationen, som var i Leck kirke ved provst Nissen (i dag er der i Leck stadig en "Probst Nissen Weg") er far blevet hjemme for at hjælpe med på gården.

Kunstgødningen var ved at komme. Man brugte f.eks. Thomasmel (fosfat) og opdagede, at der var mindre græs end andre steder, men var ikke opmærksom på, at dyrene hellere åd der og at det var derfor der ingen græs var. Man såede roer tværs over agrene. Så blev de hakket og udtyndingen skete pr. hånd, da de var sået som en børste og filtret godt sammen, så de ranglede, enkelte planter lå hen ad jorden, når de var "tyndet".

Om sommeren skulle man "stryge" tørv eller grave "flauver". Det øverste af mosen, som var gennnemgroet af mosegræs blev gravet i flager (flauver), hvortil man havde en flauvspade. Flagerne blev lagt ud i heden til tørring og senere sat på højkant i "stycher" og så kørt hjem når de var tørre. Tørvene strøges i en "Traj".

Staldloftet var af løse brædder. Disse blev kørt ud på en forholdsvis plan plet i heden ved siden af et vandhul, hvor der ved siden af sad dyb tørvemose. Når brædderne så var sat op til en firkant med bræddegulv var "æ Traj" færdig, og så blev den fyldt med mose. Så kom man med en eller to heste og lod dem gå i den mose og smed stadig vand op i "æ Traj". Til sidst blev det til en blød ælte og så var "æ Traj" færdig.

Et plant sted i heden havde man udset til "slåplads" og med en stor skovl, faktisk med et fladt stykke træ som skovl, skovlede men dette ælte op i en ramme, som lå på en lang trillebør, som havde en stor flade, hvorpå rammen lå.

Rammen var inddelt i måske i godt 100 små firkanter, svarende til tørvenes størrelse. Når man havde fyldt alle firkanter godt med ælte, kørte man hen til slåpladsen. Og med et behændigt sving, gjaldt det om at få den fyldte ramme af den lange trillebør, så rammen med indhold lå pænt på pladsen. Så tog man rammen op og de enkelte tørv lå nu der på slåpladsen. Rammen blev igen fyldt op ved "æ Traj" når den var tømt fyldte man en ny Traj og æltede med hestene. Tørvene lå nogle dage. Så blev de vendt og senere sat op i større stakke. Altid sådan at blæsten kunne blæse imellem dem. Når de blev tørre, kørtes de hjem i tørveladen.

Hans D. Andresen og Peter Dinesen i Mergelgraven

Om vinteren "grøblede" på marken. Den nyopdyrkede hede blev lagt i agre. Hver ager ca. 8 - 10 m bred og med en grøppe (lille grøft) ved hver side for at lede overfladevandet af. Disse små grøfter skulle fra tid til anden fornyes, og det gjaldt om, med en snor at få dem helt lige. Jorden blev kastet op på ageren, så den blev højere på midten. Skelgrøfterne skulle også holdes rene, og hver lodsejer skulle rense efter "spaderetten". D.v.s. man kom ind i marken og gik til venstre. Den halvdel grøft man kom til skulle man holde ren. Den anden ende stod naboen til. Jorden fra skelgrøfterne kørtes hen i lave steder.

Tærskningen foregik med plejl. Negene blev lagt i lag på logulvet efter at negbåndene var løst op. Så tærskede man løs. Helst med to mand. Plejlslagene kunne høres langt væk. De gjaldt om at blive i takt og ikke slå sig gensidigt ved plejlsvinget. Indimellem blev laget vendt så man kom til at tærske på den anden side af negene.

Halmen blev rystet og godt bundet i "klapper" (store bundter) med halmbånd, som man kendte til at lave. Var det langt halm bandt man to bånd om. Kornet blev hobet op ved en side i laden og så kom et nyt lag ned fra loftet.

Min bedstefar havde ret tidligt en kornrensningsmaskine. Men før smed man kornet i loen imod vinden, sådan skilte man korn og avner fra hinanden.

Kornet blev høstet med le og negene bundet. Til hver "hugster" var et større barn og en voksen, som "huggede" negene sammen og bandt dem. Det gjaldt om at binde godt stramt. Thi når negene tørrede, blev de af sig selv løsere i båndet. Så blev de sat i skok midt på ageren. Mindst 10 neg i en

skok. Dog skokkede man også, særligt når der var meget græs og ukrudt i kornet med 4 neg i en rundskok. 40 neg var her på egnen en trave. I marsken og Angel var 60 neg en trave.

Hjemkørslen skete på de almindelige kassevogne. Først fyldtes kassen med neg og så lagde man lag ud til siden. Når der var en 6 – 7 lag på vognen, kom der "fyld" på. D.v.s. man forhøjede læsset noget foroven ved begge ender, særligt ved bagenden.

Så kom en "læs-træet" op. En ca. 6 – 7 m afbarket granstamme, som foran havde en indskæring, hvor man kunne vikle forrebet om. Forrebet var fast omkring begge hjørner af vognkassen og det blev så viklet omkring "læs-træet" så mange gange at træet bagtil ikke var nede på læsset. Bagved hjørnerne af vognkassen var en lang line med en talje.

Man smed så den lange line op over træet, fik linen gennem taljen og smed så igen linen tilbage over læstræet. Så begyndte man at trisse så når læsset var godt trisset skulle læsset helst ikke mere være forhøjet for og bagtil. Linen og læs-træet skulle helst synge når der blev godt trisset.

Højbjergningen var en stor del af årets høst. Far havde vist nok kun lidt været med til at slå en eng med le. Dertil havde bedstefar taget daglejere, men han havde også tidligt en slåmaskine.

At slå med le var bedst tidligt om morgenen (3 – 4 tiden) så er græsset vådt og det er ikke så varmt. Til hver mand med le skulle en "fraastrygster". En som med en rive fik det slåede græs bort fra det stående: Thi man huggede ind i græsset. Det gjaldt om at det gav korte stub, men også om ikke at komme i jorden.

Når leen var "bull" (ikke skar godt nok) blev den "haret", d.v.s. man slog et "harestech" i jorden, og på dets forfladning for oven bankede man med den tilspidsede hammer på leens skarpe kant, så den blev tyndere og skarpere af hammerslagene med forfladningen som underlag.

Det slåede græs lå alt efter vejret en dags tid i skar og så kom man med håndrive og vendte det. Man vendte altid med blæsten (ikke mod vinden). Var det nødvendigt skulle høet vendes flere gange men ellers skulle det rages sammen.

Foran gik så de større børn og "ragt" høet sammen, efterfulgt af kvinderne alt efter som man havde mandskab fik man revet en tyk "hale" sammen, som så en eller to af mændene "bar af" og satte i stak.

Andre "tømmede" også høet af. D.v.s. med en hest spændt for en træbjælke, som var bundet i lange tovliner til den svingel som hesten trak i. Så lod man hestene trække høet sammen i stakke, som så jo skulle sættes pænt op, så høstakken var godt spids og havde en lille "fod" for neden.

Alt efter som man havde tid læssede man også straks på vognen og kørte høet hjem. Men oftest skete det om formiddagen, når der endnu var dug over engen.

Tiest skulle et nyt stykke rages sammen om eftermiddagen. Høet blev kørt ind i loen og forket op på stuehusloftet som man fyldte fra enden til anden. Eller også kom det i høladen.

Tit kunne det friske hø blive ret varmt når det "bræmmedede".

Når engene var afbjerget blev grøfterne tit rensat og der blev "grøblet". Grøbbeljorden blev kørt hen i lave steder. Når så efterafgrøderne (æ ætgrøe) var kommet godt igen, kom studene ofte derhen. De stude som skulle sælges om efteråret.

Dengang var her på egnen korthornskvæg og en rigtig stud var mørkerød med hvide nedadgroende horn. Den var lavbenet med et dybt bryst. Havde en bred ryg og dybe brede lår. Var disse egenskaber ikke der, måtte man regne med en mindre pris. Køerne skulle helst også have disse egenskaber. Mælkeydelserne var nok vigtige, dog eksteriøret spillede en stor rolle. En rødskimlet ko eller stud var også altid meget yndet.

Mens en ko skulle være lang af krop skulle hesten være kort. Den skulle være af slesvigsk (jysk) race, have et bredt bryst og brede lår, have en bred, hvælvet hals og ben som stod og gik korrekte og måtte ikke være for lodne, thi lodne ben gav "muk" (en skorpe i hårlaget) som forårsagede kløe og sår. En hest skulle være reel, dvs. træksikker. Væsentligt var at "gangtøjet" var i orden, dvs. benene og deres stilling.

Jens Andresen, ved marinen 1912-14

Militærtjeneste 1912

Efteråret 1912 blev far indkaldt til marinen i Kiel og som det er kotume fik man også dengang først militærisk uddannelse på landjorden. Det var ude i et fort ved Kiel.

Selvom far fra tidligste år var meget nøjagtig og havde ordenssans, så hadede han den "preussiske kadaverlydighed" som militæret insisterede på dengang under kejser Wilhelm styre.

Som matros blev far tilknyttet flådens krigsskib "Preussen", hvor så uddannelsen gik videre med Kiel som hjemmehavn.

Far fortalte tit om den tid, ikke mindst fordi den antipati han havde til det hele havde prentet oplevelserne dybt i sit han sind.

Forplejningen var tit ikke god – og arbejdet kunne være hårdt, særligt når de skulle være nede i maskinrummet og fyre kedlerne med kul – eller også ved militærøvelser i takt med befalingen at

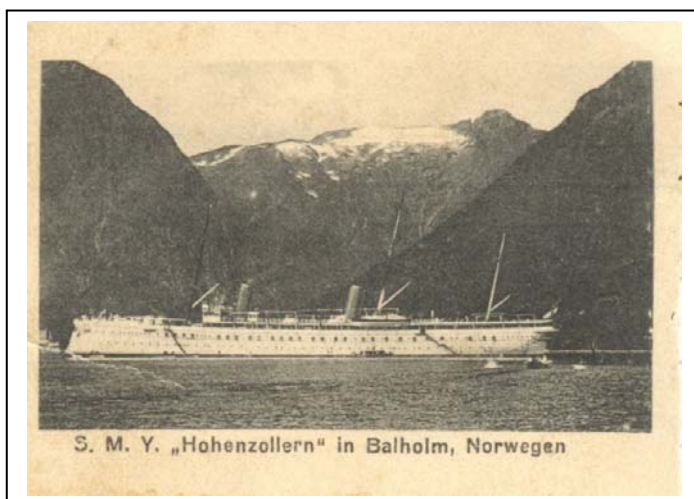
betjene det store skibsskyts med tung ammunition.

Ved disse tjenester lærte han den østpreussiske landarbejder Otto Dekarski at kende og hvis venskab varede så længe de levede.

"Preussen" havde øvelsestogter også i danske farvande helt til Norge.

Da skibet engang sejlede igennem Øresund var der en officer, der sagde til far: "Solange Sie Andresen heissen, ist das ihr Mutterland".

Far må også der have ladet sin sympati for det danske skinne igennem. Der var en befalingsmand om bord, ved navn Sønnichsen, som var hjemhørende i

kejserlige yacht "Hohenzollern" og der udpegede man også far.

Nordfriesland, men med ham kom han aldrig i kontakt, da han var rigtig preussisk, militærisk og tysk.

Med "Preussen" var far på togt til Norge og de lagde til i Hardanger Fjord hvor han sendte hilsener fra Ulvik en lille havneby. Så længe han levede sværmede han for Norge, men nåede aldrig at komme derop igen. Han havde jo også været en af de få, som kunne forstå nordmændene og derved fungere som tolk.

Efter 1 års tjeneste på "Preussen" søgte man ustraffede matroser til den

⁸ Kejser Wilhelm 2., Tysklands sidste kejser fra 1888-1918

Nu blev opgaven til dels en anden. Skibets kejserlige gemakker skulle pudses og plejes. Stoftapeter var værelserne prydet med og der var utroligt mange messingbeslag som skulle være blanke. Men uddannelsen gjaldt nu også at lære at vise honnør for andre højere personer.

Vinteren 1913 - 14 ville kejseren sejles fra øen Korfu i Adriaterhavet til Triest, og derfra rejse med tog over Alperne hjem. Følgelig startede "Hohenzollern" den lange vej igennem Biscayabugten, Gibraltar, Middelhavet til Korfu.

Far skriver på et kort d. 27.3.1914: *"Kejseren kom i går ombord. I dag er kongen fra Italien her. Stort diner. I aften kl. 10 paraderer vi for den italienske konge"*, (alt skrevet på tysk). Her på denne rejse blev far meget syg ved lungerne og det endte med en lungeskrumpning, så far blev omkring nytår 1915 sendt hjem som krigsuduelig og fik en invaliderente så længe han levede.

Han undgik derved at komme i krig 1914 - 18.

Da kejseren var ombord var også hans to hunde Hekse og Lunte med. Det blev skibsvagtens opgave, når man var i havn at ro disse hunde i land i en dingi (lille båd) så hundene fik bevægelse. Den tjans havde far også når det var hans tur.

Far var i lazaret i Berlin Seelendorf og blev hjemsendt fra fæstningslazaret Belevue i Kiel, som ses på billedet nedenfor.

Min mor

Mor og far havde besøgt samme landsbyskole i Agtrup.

Mor (Friederike Christine, 9.1.1896) var ældste barn af hjulmager Christian Petersen som boede og havde sit værksted midt i Agtrup.

Mors mor hed Margarethe født Rothmann. Hun var født i Boversted. Men da hendes forældre døde tidligt, blev hun opdraget i andre hjem og var senere som ung pige i plads, også i Hamburg.

Mor havde 3 brødre: Christian, Peter og Karl og en søster Christine.

På et kort d. 5. juli 1914 sender far en hilsen til mor fra Kiel, hvor han spørger efter hendes sundhed og han selv er også kun nogenlunde rask. Men han slutter med "din Jens". Da de senere blev forlovede har folk advaret dem om at giftes, thi mor led som ung af blegsot og led lidt af svimmelhed.

Pinse 1916 blev de forlovet - og faktisk har sygdom ikke præget deres dage.

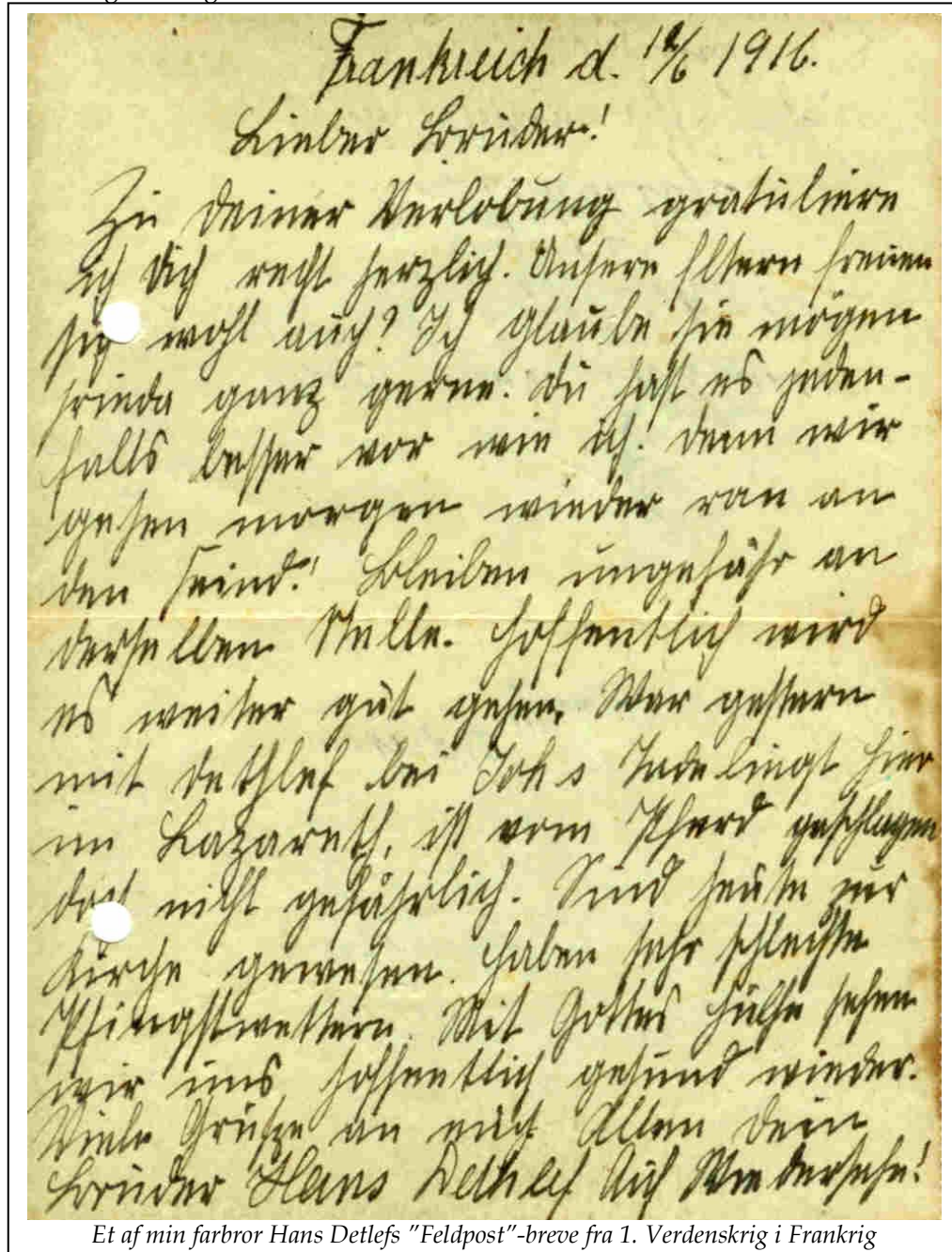
1. verdenskrig

Første verdenskrig var begyndt d. 2. august 1914 og mange mænd var soldat, deriblandt fars bror Hans Detlef. Han havde ellers fået overdraget gården fra bedstefar.

Men nu var han soldat i Frankrig, og da far var hjemme arbejdede han det han kunne for ham.

Fars søster Christine var også hjemme og de passede gården og dens drift sammen med bedstefar og bedstemor.

Fars yngste bror Christian blev også ret tidligt soldat og var med både i Rusland og Frankrig og kom i engelsk fangeskab.

Et af min farbror Hans Detlefs "Feldpost"-breve fra 1. Verdenskrig i Frankrig

Hans Detlef var forlovet med Amanda Hansen fra Agtrup Nørregård, og det var et meget bittert slag for hende, da han faldt i aug. 1916.

I 3 breve som forefindes i dag svarer han min far på forskellige ting ang. bedriften, hvordan husets gavl skal repareres, om en ung hoppe skal til hingsten og andet. Han takker far for hans arbejde.

Men ellers er brevene præget af nervøsitet og angst og tvivl på et gensyn derhjemme. Med trøst i, at alt ligger i Guds hånd. Han faldt d. 26. aug. 1916 i Frankrig idet han hårdt såret lå et sted hvor en granat slog ned.

Min far overtager gården

Nu stod gården uden ejer og så overdrog bedstefar gården til far.

Det betød at mor og far blev gift d. 3. dec. 1916.

Bedstefar og bedstemor, hun var lidt sygelig, flyttede så over på den lille nabogård og boede der. Datteren Marie som led meget af astma boede hos dem. Ligeledes Christian, da han kom hjem efter krigen.

Ifølge "Auflassung" på kongelig amtsret i Leck fra d. 27.3.1918 blev far ejer efter Hans Detlef Andresen og overtog 18,5645 ha i Agtrup Kalleshave og 3,1389 ha i Lillehorn.

Hvad gården kostede ved jeg ikke. Jeg tror far lånte pengene og gav bedstefar dem uden aftægtsforpligtelser. Desværre kom inflationen efter krigen, og jeg ved at bedstefar havde det småt med penge. Han havde dog sikkert en aftægtsordning med sønnen Christian, som overtog gården ved siden af, da han kom hjem fra engelsk fangenskab.

Jeg, og mine søskende kommer til verden

Mine forældre fik 6 drenge, hvoraf jeg, den ældste, blev født d. 16. okt. 1917. 1919 i februar fødtes Christian men han døde allerede i marts. 18. juli 1920 blev Peter født. 1922 fik vi atter en bror Christian Martin som ikke var rask og døde ret snart. D. 17. maj 1925 blev Sigfred født og den 1. dec. 1926 kom Karl til verden.

Mine 3 brødre og jeg 1927

De sidste tunge krigsår havde været årsag til en vanskelig start for mine forældre og jeg husker at mor fortalte om børnetøj hun havde fået foræret af andre da jeg skulle fødes.

Stor vanskelighed var det at give så lille et barn den rigtige føde, og jeg led de første år af det man kaldte "engelsk syge".

Mor og far var os nogle gode forældre, men de krævede af os absolut lydighed.

Vor opdragelse kunne til tider være streng. Bandeord og grimme ord om andre mennesker som f.eks. øgenavne blev ikke tålt af dem.

En pæn opførsel i skolen var også påbudt.

Jeg husker, at jeg havde fået klø med et spanskrør i skolen en dag. Det fik far at vide, og så fik jeg en omgang af ham der var meget værre.

Mor ville ikke at vi skulle slås med andre børn i skolen. Far kunne dog ikke lide at blive underkuet, i det mindst ikke, når vi havde ret i vor handling.

Mor var altid meget besørget for at vi var godt i tøj og det kunne give gnidninger mellem far og mor når der atter skulle noget

nyt til.

Mor havde jo som ung pige bl.a. været i plads i Hamburg, men også hendes forældre havde en omgangskreds i Agtrup hvor man var lidt mere bypræget, og derved havde hun nok fået en lidt anden indstilling til det der er nødvendigt. Derimod var far opdraget til det nøjsomme, hvor det gjaldt at skabe værdier. Selvfølgelig ville han at vi skulle være rene og pæne. Han selv var absolut ren og pæn når han var ude.

Piger og karle

Mor og far havde tidlig fremmedhjælp, og den første pige de havde, var en 14 - 15-årig pige fra Kiel.

P.ga. krigen var hun meget underernæret og havde næsten ingen hår på hovedet. Appetitten var dårlig. Mine forældre har så opfordret hende til at spise så hun svedte. Og det fik de hende til og da hun så rejste havde hun hår på hovedet og så godt ud.

De havde næsten altid karl og pige og af dem krævede de ligesom af os at det skulle være som de ville have det. De blev ikke altid lige glade for at være hos mine forældre, men tit har de af vedkommende senere fået bekræftet, at det lærte jeg hos jer i Kalleshave. Og mange har opsøgt dem senere og holdt forbindelsen ved lige.

Hans Peter Petersen, (kaldet Hans Peter kræmer) var længst karl hos dem.

Han havde allerede som skoledreng været hos bedstefar. Derved havde han tidligt lært kreaturhandelen. Og da far også handlede en del, var det med stor interesse Hans Peter var hos os.

Overfor os børn var han meget god og tillige opdragende: thi han vidste, hvad mor og far tillod. Der bestod et stærkt tillidsforhold imellem Hans Peter og mine forældre, ligeledes til hans søstre Auguste og Tilde og senere også hans bror Andreas, som alle var i plads hos mine forældre.

Far og Hans Peter købte og solgte også til hinanden - og efter at der var gået 6 år, og Hans Peter ikke mere var i plads hos os har han arbejdet lidt i dagløn for far.

Sidst i 20erne og i begyndelsen af 30erne kom mange tiggende håndværkersvende og bad om en bid brød eller natlogi og sommetider spurgte de efter arbejde. Jeg husker at vi havde et par ungersvende fra det sydlige Tyskland i nogle uger en sommer.

Ville disse arme arbejdsløse have natlogi, blev de vist op på svinestaldloftet, hvor de kunne ligge i halmen.

Men far tog stigen væk fra lugerne og sagde til dem, at hvis de røg deroppe og tændte ild, så kom de ud fra den fare at brænde inde.

Der var tider, hvor der dagligt godt kunne komme en 5 - 6 stykker om dagen og tigge om brød.

Dette holdt straks op da nazismen kom.

Da var det strengt forbudt at gå fra hus til hus og tigge.

Af dem der også var i plads hos mor og far, skal nævnes den unge russiske pige Halina Choltzka, som i 2. verdenskrig kom som deporteret i arbejde hos dem.

Hun havde med helt kort varsel fået ordre derhjemme på Kiev – egnen, at hun skulle til Tyskland som arbejdskraft, og var altså kommet til mine forældre kun ca. 15 år gammel.

Hun kunne kun russisk, og udover den lille bylt tøj hun havde, havde hun et blad med et religiøst vers, måske af en russisk bibel. På dette blad søgte hun trøst i sin store længsel.

Min mor fik så arrangeret et møde med en anden russisk pige som kunne noget tysk og fik hende forklaret at vi alle da kun ville hende det godt. Men hendes store sorg var at hendes mor havde været meget syg, da hun skulle hjemmefra.

Men Halina følte sig lidt efter lidt alligevel hjemme og passede det hun skulle. Mor sørgede også for hende med tøj, så hun kom til at se ret godt ud.

Hos en nabo var et russisk ægtepar som faktisk forvaltede gården da konen var død og manden tysk soldat. Hos disse to russere kom Halina lidt og de tog sig meget af hende.

Halina blev til krigens slutning, men da russere og polakker så drog af sted mod øst, rejste hun med. Og hvor hun blev af, - om hun kom til sin hjemegn, ved ingen.

Dagligdagen hjemme

Mor var meget for renligheden og som nævnt var hun meget for at vi var pæne i tøj. Hun syede meget af vort tøj selv lidt nyt af gammelt.

Men når man tænker på de sanitære indretninger der er i hvert hjem i dag, så var det mere primitivt dengang.

Ude på gårdspladsen var brønden med en vandpumpe hvormed man, med 5 – 6 pumpeslag kunne fylde vandspanden, som havde sin plads i et hjørne af køkkenet.

Der gik en rørledning fra brønden til stalden, hvor der også stod en vandpumpe ved siden af: "nosten", vandbassinet, hvorfra kreaturerne blev vandet.

Var pumpen frosset ude på pladsen, hentede man vandet til køkkenet i stalden, og var pumpen ude frosset, vaskede mændene ansigt og hænder i "nosten".

Men der måtte ikke bruges sæbe for kreaturerne skyld.

Min far vasker sig i gården, selv efter at vi havde vand i huset

Skulle vasken være noget grundigere, hentede man varmt vand og sæbe i køkkenet, og vaskede sig så grundigere ude i stalden.

Noget badeværelse var der ikke og det var der heller ikke på de omliggende gårde.

Vi børn vaskede os eller blev vasket i et vandfad inde i køkkenet.

På komfuret var der så godt som altid varmt vand, thi komfuret gav jo også varme til hele køkkenet.

Når mor og pigen kom fra malkningen, vaskede de sig også i køkkenet eller også i soveværelserne, hvor de tog vand med ind.

Mændene vaskede sig så snart vejret tillod det ude ved pumpen. Der kunne man også bruge sæbe thi der var sørget for afløb.

Om sommeren gik vi store drenge og far efter fyraften tit over i den nærliggende å og vaskede os efter en forsvedt arbejdsdag.

Ved siden af komfuret stod tørvekassen og det var pigens arbejde at fylde den med brændsel, både tørv og briketter.

Det gjaldt om at hvirvle så lidt støv op som muligt. Briketterne brugtes særligt til at fyre op i dagligstuen: "æ dørnsk".

Der stod en høj jernovn med blank beslag. Senere fik vi dog en kakkelovn (sidst i 20-erne) og jernovnen kom ind i "æ beest dørnsk", den fine stue, som kun brugtes ved større komsammen.

Omkring 1928 fik vi elektricitet på gården dvs. i hele Kalleshave.

Dog var der enkelte som ikke ville have det.

Sikke lys man havde med en 15 w pære, når man ellers var vant til petroleumslampen!

Det betød også at vi fik en elektrisk vandpumpe, som kunne pumpe vand i "nosten", med en mulighed for også at fylde vandspanden til køkkenet.

Vandpumpen var installeret under sengene i pigekammeret. Den skulle ikke stå i den dampfyldte stald!

Elektricitet betød at man fik strøm til at drive tærskemaskinen som før var blevet drevet med gøpelværk, som vi havde fået først i 20-erne: en indretning, hvor hestene i rundgang drev tærskemaskinen.

Senere fik vi også en hakkelsesmaskine med motor. Før var hakkelse blevet skåret med håndkraft til hestene.

Nu foregik tærskningen på den måde, at negene blev smidt ned til far, som stod på tærskemaskinen og skar negene op og lod dem skride igennem maskinen.

To mand tog halmen væk rystede den noget og lagde den som bundter i halmbånd, som man af langhalm lavede ved tærskningen.

Medens den anden rystede halmen til næste bundt, bandt man så bundtet (en klap) godt stramt og forkede det op på loftet, hvor en mand så satte det på en tom plads.

Efter endt tærskning blev kornet rensat næste dag med førnævnte rensemaskine.

Sådan hjalp en 3 - 4 naboer hinanden indtil hen i februar hvorved alt kornet var tærsket. En senere tærskning betød at musene tog alt for meget.

Nabolaget

Nabolaget betød dengang meget og det er ikke så mærkeligt, at far, da han blev ældre, skrev i en sang om Kalleshave: "alle kejn æ et nafelaw, som hæ i Møllvad å Kalleshav" (aldrig kendte jeg et nabolag, som her ved Møllevad og Kalleshave).

Selvfølgelig var den nærmeste forbindelse den til bedstefar, "Opa", som vi sagde og onkel Christian.

Og man hjalp hinanden hvor det var nødvendigt.

Men ellers var den nærmeste nabo Nis Peter og hans kone Marie.

De boede på sydsiden af vejen til Sprakebøl og havde et lille "stej" til 4 - 5 køer.

De var ældre mennesker. De havde haft en gård i Karlum og derom kunne Nis Peter fortælle gruelige krøniker:

De havde bl.a. i Karlum haft en sort kat med hvidt bryst. Når den gik langs gaden rejste alle andre katte sig og gjorde honnør.

På en auktion i Karlum blev møgbøren solgt og køberen stod og løftede den, da en dyne fløj ham over hovedet. Det var det næste der blev solgt. Manden med børen blev så bange at han rendte løbsk med trillebøren og til sidst havde han kun armene af den i hænderne.

Marie var en stilsfærdig kone.

Jeg husker, at de havde halm i sengene og under sengene var kartoffelkælder.

De havde et af deres børnebørn i pleje. Mimmi hed hun. Hun var fra svinemarkedet i Leck. Hendes familie var meget tuberkuloseramt. Mimmi blev gift i Danmark og har boet i Odense og havde længe kontakt til mor og far.

Når man ser skråt over engene i nordvestlig retning fra Kalleshave, ligger Møllevad⁹ der. Og der boede tante Stine og onkel Mathias, altså fars søster Christine.

Det var "Mathis å Møllvads" fødested.

Jeg husker endnu hans mor Tilde, som hun enten sad og strikkede eller læste i hjørnet ved skorsten og komfur.

De havde en hest. Den hed Fanny. En svær brun hoppe, som havde været med i 1. verdenskrig og deraf var den døv.

Så havde de 6 - 8 køer og tilsvarende ungdyr og et par svin til egen slagtning, en enkelt gris til salg. Måske også en griseso.

Jeg husker at far ville købe en 4 - 6 ugers gris hos Mathis dengang i krisetiden 1929 - 30, men han kunne kun få 3 og så vist for 10 Mark i alt.

Mathias store speciale var at slå med le og det var en lyst at se ham gøre det. Det var ham der gik forrest når de var flere om det. Alt hans korn høstede han også med le.

Christine bandt negene, og deres 2 børn, som var født 1917 og 1919, Andreas og Christine, hjalp også, da de var større.

Kartoffeloptagning, efteråret 1943

De avlede hvert år en hel del kartofler inde på heden, som Mathias selv havde dyrket op. Sandet jord, god til den brug.

Med megen præcision blev alt det arbejde gennemført.

Christine var en meget sparsommelig husmor, venlig til alle der kom, og glad for at give os børn en "knæpkach" (småkage).

Mathias havde i mange år sammen med sin svoger påtaget sig at køre kul til mejeriet, når kullene kom til Agtrup banegård på vagon.

Da Agtrup's frivillige brandværn startede, blev han dets leder.

Ligeledes stod han for hesteforsikringen i mange år og på den måde kom han meget omkring og i snak med mange. Det yndede han meget.

Så boede på Møllevad også Christian og Lene Baggesen.

⁹ Mühlenwatt

Det var en meget større gård end Mathias's og p.g.a. at de hver dag skulle bære eller køre mælken op til landevejen hos os, "å æ mjilksti" ("mælkestien"), blev det en nær forbindelse.

Baggesen familien er af samme familie som den danske digter Jens Baggesen. Og Lene, født Lützen, var i familie med maleren Emil Nolde.

Det var vist begge stærke naturer og mestrede deres dagligdag godt. De havde 4 børn. En pige og 3 drenge. Da faderen pludselig døde ved gårdbrand p.g.a. lynnedslag i 1924, blev det de unge der skulle drive gården videre. Og det blev særligt sønnen Peter, som så efter at gården var rejst på ny og han var blevet gift i 1927, sammen med sin kone Ingeline dygtigt drev fædrenes arv videre.

Da de kun var 21 og 20 år havde Lene Baggesen nævnt overfor for far, at de jo var lovligt unge. Hertil svarede han, at de jo blev ældre af dem selv.

Peter Baggesen var altid en meget hjælpsom nabo. Han tog også akkord eller daglønarbejde hos far, også sammen med sin bror Emil, som ellers var smed. "Tidligt om morgenen og tidligt om aftenen", det var Ingeline og Peter Baggesen's motto. De har 2 børn Christian og Erna, som også er præget af stor dygtighed.

Medens bedstefar og onkel Christian boede øst for vores gård, boede mod sydøst for vejen mod Sprakebøl, indtil lige efter 1920, Christian og Hanne Jensen. Det var vistnok særprægede mennesker. Han var vist en slider og gravede f.eks. en del hedejord om med spaden. Hun tog det nok ikke så nær med renligheden, efter hvad der blev fortalt.

Da de solgte gården til Nis Peter Petersen i Agtrup, købte far en eng "æ Aa", 2 ha., inde ved Sprakebøl.

I 1924 blev Nis P.Petersens søn Sofus gift med Magda Baggesen, og de flyttede så ind på gården. - Nøjsomme og dygtige drev de så deres landbrug. De købte også jord til, da Nis P. Hansens ejendom blev solgt 1927. Det var beundringsværdigt, som de to klarede alt arbejde selv.

Min far havde altid holdt på, at man ikke stod op før kl. 5, men når det var i hø-tiden eller Sofus skulle i mosen, havde Sofus og Magda allerede malket ved kl. 5 og kørte allerede efter hø eller tørv.

De kørte også hver dag mælken ned til landevejen hos os. Sofus høstede også alt med le og Magda bandt negene. Man kunne se at der blev nået noget om dagen.

Lige efter at de var blevet gift faldt Sofus ned fra loftet, og fik faktisk et brud i begge håndled. Men han opsøgte ikke læge. Derfor havde han så længe han levede skæve håndled. Men var de færdige med høsten, tilbød Sofus altid at hjælpe andre. Og vi hjalp selvfølgelig også ved tærskningen om vinteren.

De havde 3 børn. To piger og en dreng. Sønnen faldt desværre i 2. verdenskrig. Den yngste datter med hendes mand driver nu gården.

Opa og oma

Selvfolgeligt havde mine forældre en nær kontakt til min mors hjem. Min bedstefar var "hjuler" (hjulmager).

Bedstefar, eller Opa, som vi sagde, var en forholdsvis stor mand med mørkt overskæg. Jeg husker ham bedst som han virkede i sit værksted:

Han havde blå forklæde på og var altid travlt beskæftiget. Lugten af egetræet kom helt ind i køkkenet.

Komfur og ovn blev fyret med spåner og affald fra værkstedet.

Han lavede mange hjul til kassevogne (landbrugsvogne) og når han havde 2 hjul færdige, trillede han dem om til Carsten Smed, hvor de skulle bindes med jernring om.

Det var enestående som han kunne trille de to hjul. Et med hver hånd, uden at han væltede.

Men han lavede også andre ting. Skulle man have træskoene klubbet, gik man til Christian Hjuler og fik altså savede egetræsbeslag under træskoene.

Bedstefar var meget sindslidende og var flere gange i Slesvig (psykiatrisk hospital). Han døde allerede 1924, kun 54 år gammel.

Bedstemor var en meget god kone og havde en dyb sorg, så tidligt at blive enke.

Hun var dog et meget åbent menneske, og mange kom gerne hos hende.

De første år var tante Tite, mors yngste søster, hjemme. Og onkel Peter, som til at begynde med havde været i bagerlære, men ikke kunne tåle at være i varmen, var også hjemme. De drev det lille landbrug som også hørte dertil.

Bedstemor var meget omsorgsfuld overfor os børnebørn, og hun var meget taknemmelig, også da vi blev større, når vi besøgte hende, eller skrev til hende.

Hun havde det allerbedste forhold til sine børn og børnebørn så længe hun levede. Hun nåede også at få oldebørn inden hun døde i 1951.

Nævnes skal lige, at hun, da jeg var lille, altid havde kandissukker, som hun knuste med en særlig indretning, så det brast i stykker. Så kunne man putte det i munden og sutte derpå. Kandissukker var brunt krystalsukker.

Bedstemors sovekammer grænsede op til kostalden, og den første ko stod lige på den anden side af væggen. Det gav mange lyde fra stalden i nattens løb, som man skulle vænne sig til. Men bedstemor snorkede trygt videre, thi det gjorde hun altid.

Dansk/tysk

Efter hvad mor senere har nedskrevet og fortalt ved møder, da mange danske Kvindeforeninger oprettedes i 1945, talte mor og far, da de var forlovede, dansk med hinanden.

Det var de vant til fra skolegangen i Agtrup Skole.

Byens befolkning talte overvejende dansk, og far var fra et dansk hjem hvor man holdt Flensborg Avis.

Da de var blevet gift vekslede de over til det plattyske sprog, som mor jo var vant til hjemmefra.

Jeg ved også, at de en overgang var med i den tyske "Gesangverein", thi synge kunne de begge. Ved sammenkomster og fester sang de tit sammen solo.

Måske har det også været den præstiske ånd, som jo først fik sit dyk sidst i krigen, der fik dem til at "løbe med flokken". Det resulterede i at de talte plattysk med os børn.

Men da krigen sluttede og det gik som det gik, hvor danskheden i hele Slesvig rørte på sig og §5¹⁰ krævedes realiseret, var far også stærkt interesseret og var med i afstemningskampen.

Han har kun fortalt lidt om det. Men jeg ved, at ved et møde i Læk, hvor Kloppenborg-Skrumsager skulle tale, var far også med.

Han fortalte, at tyskerne ikke lod Kl-Skrumsager komme til orde, indtil en tysker stod op og sagde, at det kunne de ikke være bekendt. De skulle lade manden tale i ro, og så kunne man diskutere med ham senere.

¹⁰ I Versailles-fredstraktaten

Vi har fra afstemningstiden altid haft et Dannebrog i vort hjem. Efter hvad jeg har erfaret af en anden, jeg husker ikke hvem, havde far i afstemningstiden ud af vinduerne i laden både Dannebrog og det Slesvig-Holstenske blå-hvid-røde flag hængende. Sikkert et tegn på at han ikke ville krænke nogen, men henvise til at det danske flag lige så godt havde sin berettigelse.

Min fætter Joseph fra Broager har oplevet, at far af en nabo blev skældt ud for det. Naboen påstod, at far, inden han hængte det blå-hvid-røde op havde trukket det igennem skidtet. Thi det var mere snavset, medens Dannebroget var nyt.

Min fætter Joseph Rasmussen var mine bedsteforældres ældste barnebarn, og han kom tit på ferie i længere tid. Han holdt meget af bedstefar, men han havde alle dage også en nær forbindelse til min far og senere til os.

Som dreng sagde han engang til far: "Onkel Jens, har du nogen sinde haft et søm igennem foden, så det kom oven ud?" "Nej, har du det, hvad gjorde du så?" "Jeg tog træskoene og kloppede det tilbage!" Det hele blev dog sagt på sønderjysk.

Jeg tvivler ikke på, at mine forældre var med iblandt de ca 25% i Agtrup, der stemte dansk ved afstemningen den 14.3.1920.

Iblandt dem var gamle Andreas Clausen, maskinbygger fra Østerby, en af de førende. Han boede hos svigersønnen Johs. Thomsen, som senere efter afstemningen flyttede til Lambjergskov på Als. Endvidere var iblandt de danske: Nikolai Johannsen, familien Hansen på Nørregård, fam. Hinrichsen, Agtrupmark, fam. Hans Albert Christiansen, Tætvang, fru Berg, Agtrup, mine bedsteforældre i Kalleshave, Chr. Jepsen i Agtrup, Hans Klüwer o.a.

Vore nærmeste naboer sluttede sig ikke til det danske – og helst ville ingen diskutere dette spørgsmål.

Man var loyal tysk borger, selvom man i de fleste tilfælde talte sønderjysk, eller i hvert fald kunne det.

Da min mor kom fra et plattysk-talende hjem, var der en del, som talte plattysk med hende, medens de talte dansk med min far.

Sådan er det den dag i dag. Det sprog man er vant til at tale med vedkommende holder man fast ved..

Der skete dog i visse tilfælde et skift, da mine forældre gik over til at snakke dansk med os børn først i trediveerne, således at de nærmeste naboer også snakkede dansk til os.

Alle vidste jo også at vi var det danske sprog mægtig, da vi gik til "Dansk Skole" hos Lindstrøm og senere på skole i Danmark.

Danske "pionerer"

Straks efter afstemningen var man i Danmark klar over at der var danske mennesker i Sydslesvig, som ikke måtte glemmes.

Til dels havde danske før afstemningen været i området. Deriblandt Maren Sørensen.

Hun var vestjyde, men var kommet som sygeplejerske til Holbøl Sogn. Derfra havde hun oplevet afstemningstiden, idet hun drog omkring hernede og fortalte mennesker om Danmark.

Maren Sørensen og plejebarnet Ruth

Hun fortalte selv, at hun engang kom til Klægsbøl¹¹, hvor hun på i en kro traf en dansker der var ved at give øl og snaps, og derved prøvede på at påvirke folk til at stemme dansk. Maren skældte denne mand ud, thi hun mente ikke at det var på den måde "vi" skulle bringe danskheden hened.

Maren Sørensen kom tit i vort hjem sammen med Kathrine Rattenborg (senere gift med Hans Andresen, Hyllerup) og senere med Katrine Bøjlesen.

Maren var fyldt med idealer og meget dybt grundtvigsk påvirket.

Far havde mange diskussioner med hende, da far vel nok mere var for realiteter.

Maren ville hjælpe, men lovede måske mere end hun kunne holde.

Far bebrejdede hende engang at hun havde lovet en ældre kone en biltur, og den gamle kone ventede og havde sagt det til far, men Maren havde glemt det.

Katrine Bøjlesen var også vestjyde. Hun var ikke af mange ord, men hun var der hvor hjælp skulle til og sled sig op for Sydslesvig. Hun var ikke bilende, men kørte på cykel og senere på knallert.

Min mor var meget elsket af de to kvinder, thi de så snart, at mor med dygtighed havde os børn og vort hjem pænt i orden.

Maren Sørensen var absolut af den mening, at særlig jeg som barn – jeg var meget tynd – havde arbejdet for meget. Derfor har jeg som barn flere uger i 5 somre været på Børnenes Helsehjem ved Sdr. Vilstrup Strand, som Maren Sørensen ledede.

I 1930 fik Maren Sørensen rejst "Valsbølhus", hvor hun så var om vinteren, medens hun om sommeren var på helsehjemmet.

Straks efter 1920 kom vandrelærere hened fra Danmark og tog kontakt med de hjem som var kendt som danske og dertil hørte også vort hjem.

Den lærer der var her længst og kom til at betyde mest for egnen var Gustav Lindstrøm (f. 21.3.1896). Han var sjællænder, havde været på forskellige højskoler og kursus, også i England, og blev ansat med virkning fra 1.12.1921. Han var middel høj og han mødte altid folk med et glad smil, og kunne derved nemt komme i kontakt med folk.

Selvfølgelig var der til at begynde med sprogvanskeligheder. Jeg husker hvor vanskeligt mor kunne forstå ham i den første tid og vi blev altid sendt ud at hente far når han kom.

Inden vi kom i skole læste han for os og noget af det første var at få kendskab til "Knold og Tot".

Sådan rejste han fra hjem til hjem og startede også undervisning for større børn.

Sådan holdt han f.eks. skole for større børn fra den nærmeste omegn på "Klint", mine senere svigerforældres gård på Ladelund Mark. De hed Mathie og Johann Carl Nissen.

Første danske skole

I Agtrup var der vel først skole på Tætvang hos Hans Albert Christiansen, som i 20erne havde bygget en møde- og forsamlingsal ved stuehuset.

¹¹ Klixböll

Hermed havde danskheden i Agtrup et mødested og der mødtes man med venner fra Danmark, bl.a. Heimdalstuderne.

Christiansens var meget gæstfrie. Da der var dårlige veje ud til Tætvang lejede man et værelse i gamle Hans Iver Hansens aftægtsbolig i Agtrup. Og nu gik vi en eller to eftermiddage, 2 - 3 timer ugentlig i dansk skole der.

Vi børn holdt meget af Lindstrøm. Trods hans glade smil kunne også alvoren præge hans lærergerning. Vi lærte mange sange hos ham og den danske sangskat var velkendt hos os, da vi senere kom på efter - og højskoler i Danmark.

Det var en stor fordel for Lindstrøm og dermed også for den kreds han færdedes iblandt, at han havde en stor bekendtskabskreds i Danmark, særligt blandt højskolens mænd, men også mange politikere kendte han, som han i de unge dage havde mødt på de skoler han var.

Han boede i Ladelund hos skomager Schönrock. Sommetider samlede han der alle hans skolebørn fra Ladelund, Bramsted, Westre, Sdr. Løgum, Avenstoft, Braderup og Agtrup i hans lejlighed. Så gav det chokolade og vi havde sanglege og andet.

I 1934 rejstes forsamlingshuset Kirkevang i Ladelund. Så havde hele de førnævnte byer hermed et fast mødested og nu blev "Kær Herreds Ungdomsforening" startet og man var nu en rigtig sluttet flok der holdt sammen da nazismen kom.

Fra 1926 til 1930 var Lindstrøm til uddannelse i Danmark, men også en tid i Schweiz. Han blev igen ansat i 1930 og virkede så ud fra Kirkevang til hans pension.

I de 4 år da han var borte havde vi en lærer Ejerslev, en lærer Nordentoft, en lærerinde Anne Rasmussen og så var der jo Niels Kjems.

Sammen med Lindstrøm havde Kjems påtaget sig at undervise i sløjd, gymnastik, folkedans og boldspil. Hans bopæl var Harreslev og hans undervisningstimer faldt mest om aftenen og mest for store børn og voksne.

Han kom på cykel og senere på motorcykel. Bil havde man ikke denne gang.

I Kirkevang var der bag sløjdlokalet en soveplads hvor Kjems så overnattede. Men Niels Kjems var os altså alle bekendt og han gjorde et stort arbejde for danskheden dengang og også senere efter 2. verdenskrig.

Præster og "dilettant"

Danske præster kom også herved og fik en fast ansættelse.

Der var C. W. Noack, Jordt Jørgensen og H. F. Pedersen, der vel var de første. H.F. Petersen var vores præst herude. Han betjente landsognene, men Maren Sørensen kom også tit med gæstepræster, som Marius Olsen, Bovlund, pastor Hans Eriksen, Asserballe, og så pastor Nielsen, Højer, Åge Møller, Rønshoved. Lindstrøm havde forbindelse til pastor Ebbesen, Døstrup.

Lindstrøm arrangerede også tit, at egnen kom til at spille dilettant og jeg husker at mor og far også var med i et stykke der hed "gifteri".

Da der ikke var mange bøger til stede havde de håndskrevet de tekster de skulle sige. Det var på den måde, at de lærte at skrive dansk, og særlig far kunne det næsten fejlfrit.

De aftener de øvede var i de forskellige hjem på skift og jeg husker, at jeg en aften måtte gå til Agtrup for at vise Albert og Agathe Friederiksen og Jakob Nissen fra Klint vejen ud til Kalleshave. De kom til fods.

Inflationen

Efter 1920 kom der trange tider for hele befolkningen. Inflationen kom og pengene blev mindre og mindre værd. Jeg husker endnu de mange pengesedler, som gik i millioner, ja helt til milliarder.

Man skal også huske de smukke Plebicit penge, som man havde i afstemningstiden. Mange byer havde deres egne penge med billeder af vedkommende by.

I disse vilde tider købte far 2 heste hos møller Kühl på Agtrup Mark på tilsammen 45000 mark. Han fik pengene i en lille pose og spurgte far om han havde talt dem. Jo, det havde far da. Ja, så ville han slet ikke tælle efter.

Pengene tabte dagligt i værdi. Far havde været nødt til at sælge en kvie, som havde tildraget sig en skavank (benbrud?) og fik så ikke straks købt noget for de penge. Der var efter nogle dage lige nok til at få et par snørestøvler.

Tur til Broager

Engang i disse år var Peter og jeg med mor og far til Broager. Det gik med tog til Flensborg og videre pr. skib til Brunsnæs. En stor oplevelse!

Men da vi nu var i Flensborg skulle vi drenge have nyt tøj og vi gik til et stort varehus, hvor vi så skulle op af trappen til næste etage. Men da vi skulle ned igen, gik vi drenge baglæns, thi det havde vi lært derhjemme, at man skulle gå baglæns ned af en stige, når vi var oppe på loftet.

På hjemrejsen havde vi ophold i Flensborg og var med vore forældre i kino (biograf). Det var i stumfilmens tid, men for os en førstegangsoplevelse og når de i filmen omfavnede hinanden råbte Peter helt højt, at det måtte man ikke; han troede at de sloges.

Stalden

Engang i 20'erne blev stalden bygget om. Hestene, som stod i den sydlige del af stalden nærmest stuehuset, kom ned i den nordlige ende, hvor der var nogle svinestier.

Der hvor hestene havde været blev der nu sovekammer, da familien jo var forøget og der manglede plads i beboelsen.

I stalden blev der så plads til 10 køer og 20 ungkreaturer og 3 heste.

Dyrene skulle alle fodres bagfra.

Foran ved murerne var krybben, hvor vandet kunne løbe fra nosten 2 gange dagligt.

Men ellers var hø og halm det overvejende foder som altid skulle bæres fra loen til 2 dyr af gangen. Da vi blev større tildelte far

de forskellige portioner i loen, som vi så skulle bære op til dyrene.

Senere havde vi også roer. De blev skåret med håndkraft og båret op til dyrene i kurve.

Kraftfoder fik både kører og ungkreaturer, de sidste, særligt hørfrøkager. Det holdt maven godt i orden.

Min fars bror Hans Detlef havde lige før 1. verdenskrigs begyndelse bygget en svinestald som lå øst for staldlængen og var tilbygning til en tørvelade, som lå der fra ældre tid.

Tørveladen havde brædevæg og en høj vognport, som man kunne køre et læs tørv ind ad. I den nordlige ende af tørveladen var der muret væg og her var der et par svinestier.

Efter 1914 var der i hele bygningen 6 - 7 stier. I en af dem var der tiest høns, som med stænger havde siddeplads. De havde frit udløb over hele gården.

P.g.a. de cementpudsede stier var det en meget usund svinestald.

Tit havde far mange småkalve i den. En del stier blev efter få år ændret så det gav plads til vogne og maskiner.

I 1925 brændte den overfor liggende ejendom, som tilhørte Nis P. Hansen. Den var dengang forpagtet til Niels Christiansen.

Nis Peter var enkemand og boede hos sin datter Anna i Faarhus, Danmark.

Ifølge købekontrakt af 13. feb. 1926 købte far husplads og toft for i alt 1.300 RM. Deraf skulle 300 RM straks betales, resten stod som hypotekelån. Det var i alt ca. 0,96 Ha. Resten af denne lille ejendom købte andre naboer.

Jeg ved at far lånte onkel Mathias nogle penge, så han kunne købe et stykke eng af den ejendom.

Styr på økonomien

Det var i de år småt med pengene, og jeg ser at far i de år ofte har udlånt op til 10 Mark, som man så betalte tilbage efter kort tid.

Far har i alle sine leveår nøje skrevet op, hvad han havde af udgifter og indtægter. Man kan også sige, at han altid var økonomisk sikker og derved hos forretningsverdenen var en velset kunde.

Da far jo altid havde lyst og evne til at handle med kreaturer var han også en god - men måske nøjsom køber, hvor man vidste man fik sine penge. Og det betød meget der sidst i 20'erne og først i 30'erne, hvor den økonomiske krise florerede.

Far plejede hvert efterår at sælge stude, som han havde købt efteråret i forvejen (inkl. de stude vi havde af egen avl). De vejede så omkring de 500 kg. Og det var bønder fra Ejdersted der købte dem. Der blev de så græsset fede det næste år. Tit var det år efter år de samme køber der kom.

Den politiske situation

Den urolige politiske situation i Weimartiden, hvor demokratiet jo skulle være en kendsgerning, førte til mange politiske partier og sammen med friseren Johannes Oldsen har far også kandideret til amtsrådsvalgene for det dansk frisiske hjemstavnsparti "Schleswigsche- Friesische Heimat".

Johannes Oldsen opnåede også at komme i kreds dagen selvom der jo kun var et stemmetal der langt fra kan måles med dem i dag.

Vi var i de år, særligt Peter og jeg, jo ved at blive lidt større, gik i tysk skole og fik der særligt på afstemningsdagen 14.3.1920 det hele indprentet set med tyske øjne.

Men så forklarede far os hvorfor vi var danske: Prøjsen røvede i 1864 Slesvig, for at prøve sin styrke, idet Bismark tog Østrig til hjælp. 1866 gav han Østrig klø, og så havde han hele Slesvig selv. Far yndede at tage Sigfred og Karl ved hånden og gå med dem langs båsgulvet og synge "Vi vestjyder trives nu bedst i blæst".

P.g.a. mor og fars aktive deltagelse i det danske var der en del af familien der tog afstand fra dem. Men så fik de en anden omgangskreds.

Og særligt ved at de gennem Lindstrøm fik kontakt til en del mennesker i Danmark, kan man vist godt sige, at de derved fik en oplysning og en viden som på mange måder var det indsnævrede preussiske langt overlegen.

Det er let at forstå at nazismen absolut ikke var noget for far – særligt da det viste sig at de første medløbere var dem, der håbede på, at nu skulle de økonomisk få det bedre.

Og det var jo også sådan at forgældede landmænd kunne få en "Umschuldung"¹², bare man var i partiet.

Desuden var det jo klart, at de bevidst nationale snart også fik sympati for nazismen, og derved steg antipatien mod det danske.

På Det Danske Generalsekretariat i Flensborg, under ledelse af sekretær Friedrich Petersen, arbejdede man stærkt med at skabe tålelige forhold for de danske medlemmer og deres børn. På papiret var det sikkert fastlagt at ingen måtte lide p.g.a. sit nationale sindelag.

Desværre ved vi om mange tilfælde hvor man med tvang opnåede at danske forlod danske foreninger, skoler m.m.

Da far var landmand og sådan uafhængigt og konsekvent holdt sig til det danske har ikke én prøvet at få os i Hitler – Jugend eller andre nazistiske organisationer.

Hitlertiden

Efter at Hitler var kommet til i 1933 blev en "Erzeugungsschlacht" proklameret og man prøvede at give landbruget retningslinier, så produktionen blev større.

Far fik også indbydelse til disse oplysningsmøder og gik også derhen.

Ved indgangen stod så S.A. – mænd, som opfordrede til at give bidrag til kampfonden, idet de selvfølgelig hilste med "Heil Hitler".

Far gik til mødet uden at reagere og når man sluttede med Horst Wessel sangen med udstrakt hånd stående, rejste far sig og lod andre om de nazistiske ceremonier.

Nazisterne proklamerede "blod og jord" teorien og kom derigennem frem til arvegårdsloven, som påviste at blod og jord hører sammen: at gården skulle blive slægternes eje.

¹² gældssanering

Den 7.6.1934 fik far en skrivelse fra amtsretten, hvor gården altså var blevet en tysk arvegård. Med en skrivelse af 17.6.1934 til amtsretten gik far imod det, da han var af den mening, at han som dansk mindretal ikke kunne betragtes som tysk "Volkstum", da der i skrivelsen hed: "Die Reichsregierung will, unter Sicherung alter deutscher Erbsitte das Bauerntum als Blutquelle des deutschen Volkes erhalten."

Hitler havde i en tale d. 17. maj 1933 udtrykkeligt vendt sig imod en germanisering. De nationale mindretal er tilsikret uindskrænket frihed til personlig, social, kulturel og økonomisk udvikling. Far så en absolut indskrænkning igennem arvegodsloven.

Abschrift. Kalleshave, 17. Juni 1934

An den Vorsitzenden des Anerbengerichts Leck.

Auf Ihr Schreiben vom 7. Juni d. J. teile ich Ihnen mit, daß nach meiner Ansicht, mein Besitz zu Unrecht in das Verzeichnis der Erbhöfe aufgenommen ist. Ich bin nämlich dänischgesinnter und somit Angehöriger einer nationalen Minderheit. Nach meiner Ansicht soll das Reichserbhofgesetz vom 29. 9. 1933 auf Angehörige nationaler Minderheiten keine Anwendung finden. Diese Auffassung halte ich aus folgenden Gründen berechtigt:

- 1) "Die Reichsregierung will unter Sicherung alter deutscher Erbsitte das Bauerntum als Blutquelle des deutschen Volkes erhalten." Dieser Grundsatz besagt, daß die Anwendbarkeit des Gesetzes auf die Angehörigen eines fremden Volkstums ausgeschlossen ist.
- 2) Herr Reichskanzler Hitler hat bei verschiedenen Gelegenheiten, insbesondere in seiner Rede vom 17. Mai 33 sich ausdrücklich gegen jegliche Germanisierung gewandt.
- 3) Den nationalen Minderheiten ist unbeschränkte Freiheit auf persönlichem, sozialem, kulturellem und wirtschaftlichem Gebiet gewährleistet; das Reichserbhofgesetz sieht gerade in dieser hinsicht erhebliche Einschränkungen vor.

Ich ersuche Sie daher meinen Besitz nicht als Erbhof eintragen zu wollen.

Gleichzeitig teile ich Ihnen mit, daß mein vollständiger Name nicht Jens Christian, sondern Jens Siegfried Andresen ist.

Jens ~~Siegfried~~ Andresen

Afskrift af fars håndskrevne protestskrivelse til "Anerbegericht"

Den 19. dec. 1934 kom der svar at Landeserbhofgericht i Celle allerede havde dømt i en lignende sag fra Angel og at tilhørsforhold til dansk mindretal ikke hindrede i at det blev en arvegård.

Far gik dog videre hen derimod. Og d. 22. feb. 1935 kom det endelige afvisende svar fra amtsretten i Leck, med særlig henvisning til "stammeligheden" med det danske folk.

Det havde altid været fars plan, da vi var 4 drenge, at gården skulle deles. Det hindrede arvegårdsloven nu i. Dog fik han alligevel i 1934 lov til at bygge en stald, som senere blev den gård Peter overtog efter krigen.

Lindstrøm var i alle de år vandrelærer og gav flere og flere børn danskundervisning.

Ny skole

Med nazismens komme var der flere der søgte ind i de danskes rækker. Han anslog til en diskussion om rejsning af en dansk skole herude vestpå.

Far var i det spørgsmål tilbageholdende. Han var altid bange for at få for store rammer for de få, som danskerne jo faktisk var. Ud over det kunne han ikke lide at stille krav til andre.

Det var hans indstilling: vil man noget, skal man klare det selv. Og her betød det nu, at bede mennesker i Danmark, det var ikke noget han brød sig om.

Dog da mine brødre Sigfred og Karl fik lister med hjem fra skolen og skulle gå ud for at tigge folk om penge til V.D.A. (Verein fürs Deutschtum im Ausland) da løb bægeret over og så var han pludselig for rejsning af en dansk skole i Ladelund, som så begyndte d. 1. dec. 1936, på Karls 10 års fødselsdag.

1938 kunne man indvie skolen. De første 2 år holdtes skole i forsamlingshuset som var rejst 1934 og Lindstrøm og hans kone Anna var lærer. Senere kom lærer Chrisian Stenz.

Forsamlingshuset Kirkvang i Ladelund betød for os unge og også vore forældre at vi frit kunne komme sammen og derved fuldt unddrage os tyske foranstaltninger som alle bar et nazistisk præg.

Dertil kom ture til Danmark hvor man mødte mennesker med en virkelig demokratisk indstilling. Derved blev antipatien mod systemet hernede kun styrket.

Lindstrøm var en god formidler og en god budbringer om hvad man mente hjemme i Danmark om udviklingen hernede.

Som nævnt byggede far i 1934 den nye stald for ca. 8.500 RM.

Om foråret tilbød han Lauritz Lorenzen i Agtrup, byggematerialhandelen, en flok stude til en pris omkring 30 - 35 Pfennig pr. pund leveret til efterår. Det ville han ikke.

Badeanstalten, som far omkr. 1935 gav jord til.

Så lånte far 3000 RM hos Slesvigs Kreditforening, solgte de gode heste og købte gamle og halte til en lille pris. På den måde finansierede han stalden.

Om efteråret solgte han den nævnte flok stude for 45 Pfennig pr. pund og kunne afbetale gælden.

Endda sommeren 1935 var det muligt at give svinestalden ny rejsning og den gamle tørvelade blev til vaskerum med fast mur. Med de gamle heste kørte han nogle år. Så blev der købt føl og derved kom hestebestanden i orden.

Nazismen udbredes

Far var fra 1935 - 38 medlem af Slesvigs Kreditforenings tilsynsråd, men det var ikke noget for ham, idet der også var nogle der mente de skulle have "Umschuldung" ligesom nazisterne fik det. Det var imod hans princip. Den der havde gæld skulle også betale den tilbage.

Der er blevet sagt, at Hitler skaffede arbejde og brød.

Elendigheden igennem arbejdsløshed, små priser for landbruget og dårlige afsætningsmuligheder hjalp alt sammen til at nazismen udbredte sig så voldsomt. Jeg husker at far først i 30'erne fik tildelt arbejdere fra byen, arbejdsløse som skulle have 3 Mark om dagen og forplejning. Og så skulle de gøre det arbejde far ønskede.

Det er vel en kendsgerning, at netop i de år Hitler kom til, var det ved at blive bedre økonomisk i mange lande – så den fortjeneste skal han nu ikke have alene.

For ikke at blive "gebrandtmarkt" (et slagord fra den tid = mærket med et brændemærke) var der mange der meldte sig i en af partiets organisationer. Man ville ikke være "Miesmacher og Kritikaster", men hellere tie og løbe med masserne.

Der blev straks proklameret at Hitlers kamp gjaldt "Bonzen, Judo-Plutokratten, Weltbolschewismus og Weltkapitalismus".

Det hele kan man læse efter i "Mein Kampf" som var skrevet af ham allerede i 1924 (vi fik den i bryllupsgave i 1942 fra Standesamt og har den stadig).

S.A. = Sturmabteilung blev grundlagt i hver landsby og man øvede militær hver søndag formiddag på sportspladsen.

Uniformen var lange sorte støvler, gulbrune bridges benklæder, en gulbrun skjorte med rødt hagekorsarmbind, et brunt bælte med skrårem. Man havde en brungul kasket med grøn stof ved siderne.

Enkelte meldte sig ind i SS = Sturmstaffel. De havde sorte bridges benklæder, brun skjorte med sort slips, en sort jakke med rødt hagekorsarmbind, en sort kasket med blank skærm og et sølvglinsende dødningshoved foran. Bælte og skrårem havde SS også. Det var en særligt skolet elite og var til stadig rådighed over hele riget.

Hitlerungdommen (Hitlerjugend) havde også sorte bukser og bælte med skrårem og brun skjorte med hagekorsarmbind. Ligeså havde de små under 10 år (Pimpfe).

En Hitlerungdoms-sang var: Wenns Judenblut vom Messer spritzt, dann geht's nochmal so gut.

Pigerne kom fra en vis alder i BDM (Bund Deutscher Mädel). De havde sort nederdel, hvid bluse, bælte og skrårem.

Nazismen gik ind for den ariske race: høje og lyshårede, og der var vi heroppe jo "heldige".

Man kunne få "Ehstandsdarlehen" (ægteskabslån) som formindskedes ved hvert barn der blev født. Havde kvinden født børn, kunne hun alt efter børnetallet få "Mutterkreuz" i bronze, sølv eller guld. Min mor nægtede at modtage det.

Tidligt begyndte man at samle til Vinterhjælpen og Engrydesøndagen indførtes.

Ved kun at koge en ret, sparrede man, og denne opsparing kunne man så give når man kom med samlelister, hvor navn og ydelse blev indskrevet. Så havde man tillige en målestok over vedkommendes indstilling til partiet.

Den dag der var høstfest kom man også med samlelister. Så fik man, ligesom ved andre indsamlinger, en kornblomst o. lign. som man kunne bære som tegn på, at man var en "glad giver".

Sådan blev nazismen en uomgængelig masse for mange og det krævede absolut mod at stå udenfor.

I en landsby som her vidste man lidt efter lidt hvem der ikke var medløber og hvem man kunne vove at ytre sig kritisk overfor.

Mange fandt nu arbejde ved militært byggeriovre på Sild, som jo dengang fik overmåde meget militær – et arbejde som mange beklagede, da det senere blev klart at det gik imod krig.

Dansk landbrugskonsulent

Omkring 1930 fik vi for danske landmænd den første danske landbrugskonsulent hened. Det var Erik Paulsen, senere Musbæk.

Det betød at vi fik en rådgivning og at vore landmænd derved kunne klare "Erzeugungsschlacht" og blive "Bauernfähig".

Der var f.eks. det med kobbermangel på de mosede arealer som gav "blindt korn" og som gødskning med kobbertriol kunne forhindre.

At overkalkning kunne forårsage manganmangel og give lyse pletter i kornmarken vidste konsulenten også.

Dette, at far i 1934 byggede stalden, i 1935 renoverede svinestalden og 1935 købte omtrent 5 ha hedejord af Marius Nielsen, Agtrup for 1500 RM og et år senere købte ca. 1½ ha hedejord af Karl Pedersen (broder til Sofus Pedersen) "donhammerkullen" for 450 RM, som så i de senere år opdyrkedes, gjorde, at far også i de tyske kredse fik en vis agtelse og dermed hjalp til at produktionen var større.

Alt imens var vi oppe på de 15 malkekøer og havde i alt omkring 50 kreaturer.

Unge heste blev lagt til og når de var "fuldårs" (4 år) kunne tysk militær jo bruge mange, i oprustningens tid.

Handelen med kreaturer sådan lidt ved siden af var hans store lyst og tit har han tjent til den løn en daglejer skulle have.

Han kunne godt antage 2 daglejere til at slå korn med le. Så skulle vi drenge "hokke"

negene sammen og pigen og karlen og han selv bandt. Thi en selvbinder fik vi først da 2. verdenskrig var begyndt.

Stude på nyopdyrket hede

P.g.a. de mange grøbler vi havde i markerne var indsatsen af maskiner meget vanskelig og fars store interesse havde maskiner ikke.

Dræning

Skulle der en indsats af maskiner til, var det nødvendigt at få markerne drænet.

Det var ikke nemt, da de større vandløb og grøfter ikke var dybe nok, og vi p.g.a. oversvømmelser længere vest på ikke kom af med vandet.

Men i vinteren 1938 – 39 da jeg var hjemme, drænede vi "Toageren", ca. 3 ha.

Vi havde en del hjælp. Andreas Berg lærte far at lægge rør og jeg gjorde gravearbejdet.

Både Peter og jeg havde jo været i plads i Danmark og oplevet hvor langt fremme dansk landbrug var. Vi har jo også nok animeret far til at der skulle dræne til.

Han var jo også godt klar over, hvordan der var derovre, men det skulle jo også klares selv, også pengemæssigt.

Opdragelse og relationer

Mor var vist der lidt anderledes. Hun kunne godt lide at der så godt ud hos os og det var sommetider nødt til at koste noget. At hun så var meget dygtig til at sy nyt af gammelt skal også nævnes og hun har på denne måde sparet mange penge ind hos os opvoksende drenge. Men skulle vi f.eks. på efterskole i Danmark eller til Børnenes Helsehjem kom vi helt sikkert ikke af sted som fattigmandsbørn.

Især Maren Sørensen har ment at vi børn fik en for streng opdragelse, og at vi tidligt skulle arbejde for meget. Og derfor var hun vist ligefrem interesseret i at jeg var 5 somre på Helsehjem i nogle uger.

Grimme ord fordømte både mor og far også øgenavne. Rene og pæne i tøjet skulle vi også være. Det kunne godt give en lussing ind imellem. Men at de elskede os børn har vi ligeså godt mærket og de kunne begge stå med vand i øjnene.

*Hele familien, 1939. Karl, min mor, Frieda, Peter, far Jens, Sigfred og mig, Hans Detlef.
Billedet bar jeg på mig under hele min 6 år lange krigstjeneste.*

Særligt når far var sammen med tysktænkende mennesker kunne han være tavs – eller også kunne han være meget sjov hvis lejligheden gav sig til at vende hele diskussionen om i sjov og der var mange, som gerne havde vore forældre som gæst.

Vores smed Johannes Petersen ville gerne diskutere og han havde en vis agtelse for far som dansker.

I en diskussion sagde Johannes engang "*am Guten, Alten in Treue halten*" så sagde far til ham: "*så snak do dansk med dine børn*".

Johannes var i sin familie den første der gik over til tysk sprog.

Far var kommet i uoverensstemmelse med tagdækkeren Joh. Tüchsen og en tid senere kørte de begge møg af vejen til Sprakebøl og ingen af dem hilste. Det blev så far for dumt og da de så igen mødtes, standsede far og sagde: "*Hvorfor siger vi i grunden ikke go'daw til hinanden*"? "*Det ved æ ijnt*" sagde Johannes. Og fra da af kunne de snakke sammen.

Det kunne ske at far om foråret eller efteråret havde købt en flok ungkreatur, som så om mandagen skulle sælges på markedet i Leck. Så drev vi dyrene til Leck.

En mandag kom vi med vores flok drivende på markedsgaden og en anden landmand, som kom fra grisemarkedet, kørte i fuld trav ind i vores flok kreaturer og slog til vores dyr med pisken. Det var far for meget. Han sprang op bag på vognen og gav manden et par af håndstokken. Bagefter spurgte forskellige far: hvem er den næste du vil give klø?

Lige efter krigen da far var i Kredsagen havde han besøg af pastor Muus, Stedesand og pastor Clausen, Leck.

Muus var også i Kredsagen og de har jo sikkert diskuteret det dansk-tyske spørgsmål.

Far sagde til Clausen, som havde familiær forbindelse nordpå: *"Sie sind ein irregeführter Däne"*.

Jo, sådan kunne far være direkte, særligt når han troede han var i sin ret.

Som større dreng sendte jeg engang en større pige fra nabolaget til tagtækkeren for at bede om at låne en "tagsaks".

Mor og far var ikke hjemme, men da pigen kom tilbage med det svar, at han ingen "tagsaks" havde, var mine forældre kommet hjem.

Det resulterede i at jeg måtte gå til pigens forældre og undskyldte at jeg havde holdt pigen for nar. Nabolaget skulle ikke ødelægges af dumme drengestreger!

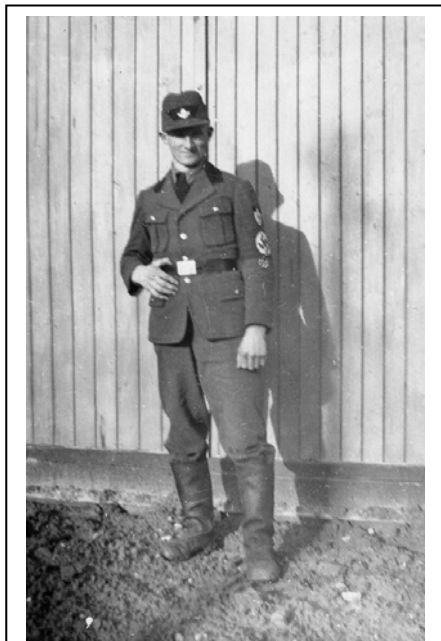
Mor og far var helt indforstået med at det kun var til fordel for os, at vi kom på høj- og efterskole i Danmark. Thi det anbefalende Lindstrøm meget stærkt, og også at vi skulle have plads i Danmark.

Derved fik vi, og også vore forældre, udvidet vore kontakter til danske mennesker.

Enkelte skoler fra Danmark gæstede også vores hjem, når de var på tur hernede, ikke mindst Heimdalstuderne.

Min værnepligt

Tiden nærmede sig da jeg kom i den værnepligtige alder, og det var dengang et ½ års arbejdstjeneste (Arbejdsdienst) og 2 års militærtjeneste.

1938 kom jeg i "Arbeitsdienst"

Det var en sort dag for mor og far, da jeg den 15. april 1939 skulle af sted som soldat.

Jeg havde sagt farvel til dem alle derhjemme og gik med den fantastisk tomme kuffert, hvor kun vaske- og skopudsesager var i, ad markvejen mod Sprakebøl.

Kufferten skulle returneres med civiltøjet. Inden jeg nåede Sprakebøl, kom far på cykel, idet han sagde: *"Mor mente, æ kuffert var for svær!"* Vi sagde ikke meget til hinanden, men da toget kørte, havde vi begge 2 vand i øjnene.

Far hadede militæret, ikke mindst nu hvor hans drenge skulle være soldater.

Han kendte jo alt for godt den preussiske tone og den påbudte kadaverlydighed.

Da jeg kom hjem på min første orlov til pinse 1939, sagde jeg til ham, at vi snart fik krig.

Det troede han dog ikke på. Det kunne da ikke være sandt nu efter nu kun godt 20 år.

Han har sikkert også troet, at det da ikke kunne være rigtigt, at en så storpralende fantast som Hitler skulle bestemme over hele verden. Måske har han heller ikke villet tro det, for nu gjaldt de jo også hans drenge.

Og nu var det lige begyndt at gå fremad med bedriften. Vi havde begyndt at dræne. En selvbinder havde han betilt (den sidste der blev leveret før krigen). Vi var ved at blive voksne og han kunne altid have én af os hjemme – og nu kom det helt anderledes.

2. verdenskrig

Krigen kom, og med den de påbudte restriktioner, hvor man ikke kunne få noget. Penge havde de fleste nok af.

I 1941, den 3. dec. havde mor og far sølvbryllup. Mange gode ønsker kom til dem fra familie og gode danske venner. Og alle ønskede de også, at det måtte gå deres drenge Peter og mig godt.

Peter var blevet soldat 1940.

Alt som krigen gik, blev vi alle soldater, og det er beundringsværdigt, hvordan mor og far har klaret det sjæleligt, og at de har magtet at skrive til os alle.

Inden Peter skulle af sted til Rusland i 1942 rejste far til Lüneburg for at tage afsked med ham. Og da Peter blev hårdt såret har mor og far besøgt ham i Arnsberg i Sachsen, hvor han lå på lazaret. Bedriften skulle jo også passes så godt som det var muligt med små mængder eller slet ingen kunstgødning.

Alfred Dvornik

Først i krigen havde far en ung polsk krigsfange, Alfred Dvornik til hjælp. En flink og munter fyr. Senere da Alfred meldte sig til den tyske handelsflåde fik han en anden polsk fange.

Han havde også en franskmand og en overgang en meget tysk fjendtlig Warszava fange, fra den polske opstand sidst i krigen.

Og som pige var jo i flere år, som før nævnt Halina Haletski, russerpigen.

Da man kun kunne købe varer efter tildeling og på mærker, var det klart at man som landmand holdt ved den besætning, som man nu havde, og kun solgte efter behov og afleveringspligt.

Særligt det at aflevere heste var et kildent spørgsmål, thi det var jo altid diskutabelt hvor meget arbejde en hest kunne gøre.

Når man så ikke var særlig velset hos "Reichsnährstand" eller hos den stedlige Bauernführer¹³, fordi man f.eks. ikke var partimedlem, så var man tit iblandt dem, der skulle aflevere en hest, særligt da far var inde på altid at købe føl og senere lære dem op til at gå i seletøj.

Far var kommet op at skændes med Bauernführeren om aflevering af en hest.

Derpå fik han besked om at komme til "Reichsnährstand" i Leck og det gav en diskussion der ikke var helt blid. De herrer på kontoret smed jakken og smøgede ærmerne op.

Det så bedst ud til at far skulle have klø.

Bauernführeren, som også var der, kom også med den indvending, at far var dansker. Ja så skulle han jo bare flytte til Danmark, det skulle de nok ordne.

¹³ Bondefører

Så sagde far: *"Men så skal jeg også have mine sønner med, som er soldater"*. Så var diskussionen forbi, thi der holdt deres almagt op! Men en hest kom far altså af med.

En anden gang, da han skulle bringe en hest til Leck for militærkommissionen, havde han skåret

det nederste af hestehalen af, da det var blevet bekendtgjort, at man skulle samle hestehår, som blev brugt og indvævet i soldatertøj.

Far havde jo håbet, ved at gøre hesten mindre skøn, at kunne beholde den.

Vedkommende kommission kritiserede jo meget dette, som far havde gjort ved hesten, men sagde at han skulle vente. Helt til sidst skulle han så fremføre *"Kurzschwanz"* igen, og så blev den alligevel taget til militæret.

Danmarks besættelse

Det gik ham meget hårdt på da Danmark blev besat 9.4.1940.

I Danmark havde man indtil nu kunnet pleje de idealer far gik ind for.

Igennem Lindstrøm og andre nære venner fik han altid oplysning om, hvad den øvrige verden sagde om alt det, som skete hos os.

At nu også Danmark skulle pålægges diktatur og tvang, var ham meget imod. Det var godt, at man kunne lytte til udenlandske sendere både på dansk og tysk, selvom udsendelserne forstyrredes meget. Over den tyske radio kom der da kun sejrsmeldinger, tit som *"Sondermeldung"*.

Det var meget strengt forbudt at høre den udenlandske *"løgnepropaganda"*, og det har kostet så mangan én hårde straffe.

I krigens tid, har jeg oplevet, når jeg var på orlov og cyklet med far på handel østpå, at man sagde til ham, fordi han var kendt som dansker: *"Havde vi bare i 1920 stemt for Danmark!"*

Nu gik det op for dem, hvad evig tysk magtstræb førte til.

Alt som krigen gik, var der flere og flere der fik øjnene op, men da var det for sent.

Mange faldt

De mange budskaber om alle de faldne ramte befolkningen hårdt.

Tiest blev dette budskab, at far, bror eller søn var faldet for *"Führer, Volk und Vaterland"*, givet af partiledelsen. Og det var oftest en bestemt.

Da denne mand også kom til vores nabo, og meddelte at sønnen var faldet, var far tilfældigvis til stede, og sagde til ham: *"Du behøver ikke komme til os, når det skulle være en af vore drenge. I så fald, send os det skriftligt. Jeg vil ikke være bange, hver gang jeg ser dig på vejen"*.

Selvom far var krigsuduelig fik han ordre til, sammen med den polske fange, at møde op for at grave *"panzergrave"* mellem Leck og Büllbüll.

Det var i 1944 og ordren kom fra partiledelsen, som stod for dette arbejde.

Disse dybe grøfter tværs igennem landskabet, skulle forhindre evt. engelske tankvogne i at kunne komme videre. Landbrugsarbejdet derhjemme kunne så bare forsømmes.

Det var også til dette formål KZ lejren i Ladelund husede fangerne fra Nüengamme.

De gravede også disse dybe grøfter. Jeg har set det nede på Klint hos mine svigerforældre, hvor grøfterne også var. Ældre mænd fra Agtrup var helt oppe omkring Kongeå-egnen for at grave der. Bl. a. onkel Peter, mors bror.

Volkssturm

Sidst i 1944 og til krigens slutning blev alle ældre mænd beordret til *"Volkssturm"*.

De skulle uddannes ved "Panzerfaust", et våben, som én man kunne bekæmpe en tankvogn med. Der var dog kun få af den slags til rådighed. Enkelte havde også et gammelt gevær, men de fleste var uden våben.

Da man så var til øvelse tog man dækning bag en roemile og smed med roer. Partiledelsen assisteret af en underofficer udtalte: *"Ich und der Unteroffizier waren sehr zufrieden mit der Übung"*.

En dag kom der ordre at "Volkssturm" skulle mødes og træde an i Ladelund, 7 km vej fra Kalleshave.

Far skar sig så en kæp og med den i hånden, marcherede han så ad Ladelund til.

Mange cyklede forbi ham, men det var jo ikke påbudt at komme på cykel. Det var jo heller ikke enhver der havde en i de tider.

Da far kom til Ladelund stod alt i rækker og geled, og så var man fuldtallig, og ledelsen lod så træde af. Så kunne far jo også gå den lange vej hjem, imens de andre cyklede.

I de allersidste dage af krigen blev "Volkssturm" beordret til at fange desertører i Karlum skov. Det var tyske soldater som ikke ville føre krig mere.

Da det var antageligt at de bar våben, forlangte far af ledelsen at få våben.

Da man ikke kunne give ham det, fordi man ingen havde, blev han sat til at passe på alle cykler, som stod der hvor man havde mødeplads.

Den "stortyske ånd" herskede til det sidste, selvom reserveerne fuldstændig var udtømt!

Krigens år

I krigens år kunne landmænd også her på den magre jord få sædekorn til hvede, og det fik far også. Hveden blev ikke særlig god, men en del af udsædsmængden var jo også blevet til hvedemel. Når man ikke fik kunstgødning, kunne hveden jo heller ikke blive kraftig.

Markerne blev mere og mere urene af frøukrudt.

Da der var afleveringspligt på al korn blendedes en hel del frøukrudt i kornet. Finmalet tog køer og svin det gerne.

Af og til kom der kontrol af partiledelsen, som så søgte overalt om der stod nogle sække korn.

Far havde nogle sække liggende under divanen.

Da de herrer så kom, kom de også ind i stuen for at ordne det skriftlige og nogle sad på divanen! I pigekammeret lå der også sække under sengen.

Peter, som var blevet soldat i 1940, var i Flensborg, Odense, Lüneburg og kom så i 1942 til Rusland. Han blev hårdt såret ved Sevastopol på Klim i juni måned. Han var på flere lazaretter. Til sidst i Niendorff/Ostsee og blev senere hjemsendt fra militæret.

Han blev gift med Edith i Odense d. 2.12.1944. De boede så til leje hos Lütjen Moritzen og Peter var kreaturhandler.

Hedvig og jeg blev gift 28.8.1942

Hedvig og jeg blev gift d. 28.8.1942 og Hedvig fik lejlighed hos H.P. Hansen i Agtrup.

Sigfred blev soldat i 1943. Kom først til Arbejdstjenesten ved Bordeaux/Frankrig. Ved militæret var han en tid i Hamburg, men han kom så til indsats mod russerne og forulykkede i januar 1945, da russerne rigtigt startede deres angreb mod tyskerne i Polen. Sigfred var hjemme en tid før kapitulationen.

Karl blev først soldat i 1944, fik en

uddannelse som pioner i Vesttyskland og kom til Holland.

Da han nægtede faneeden, kom han i meget skrappe forhør, blev korporligt straffet, og kom i "Sonderkompagnie". Senere kom han til Holland, var med til brosprængninger og gik i vandet til halsen, da hollænderne oversvømmede store områder, som ellers var tørlagt.

Karl kom hjem få måneder efter krigens slut.

Og krigens slutning

Selvfølge var det en lykke, da krigen var slut, men jeg tror næppe den kom sådan til udtryk hernede syd for grænsen, som det var tilfældet i Danmark.

Vel var Peter og Sigfred hjemme, men fra Karl og mig vidste man intet og sådan var der store savn i mange hjem. Jeg fik først til jul 1945 mulighed for at skrive fra fransk fangenskab.

Vor hjemstavn var overrendt med østtyske flygtninge og mor og far havde også måttet tage en familie, en mor og 3 døtre.

Det var østpreussere, Reimann hed de, meget beskedne og dygtige mennesker.

Faderen var endnu ikke vendt hjem fra krigen. Sønnen var falden.

Fru Reimann hjalp hvor hun kunne, og prøvede på at gøre godt, hvor det var muligt. Den mindste datter var skolepligtig. Datteren Lisbeth var meget interesseret i hvad den udenlandske radio meldte. Hun rejste snart til Rheinlandet og blev gift der.

Datteren Elly havde været røde kors sygeplejerske og kom da krigen var slut og blev gift efter et stykke tid med en flygtning. Han havde mit civiltøj på til bryllup. De rejste også senere til Rhinlandet.

Langt om længe kom fru Reimann og Grete til at bo i den lejlighed vi havde hos H.P. Hansen i Agrtrup - og Hedvig, min kone, boede så hjemme på gården, hvor hun også arbejdede.

Få år efter krigen kom så også fru Reimanns mand, men da han åbenbarede, at han havde en kvinde med et barn i Østtyskland, blev de fraskilt. Han rejste igen imod øst, og fru Reimann flyttede så også med Grete til Rhinegnen.

Der var det bedste forhold imellem den flygtningefamilie og mine forældre og også til Hedvig.

I Lillehorn var der en Reichsarbejdsdienst-lejr for kvinder, som senere blev overdraget til luftværnets efterretningstjeneste.

Disse piger havde det også småt, og en dag kom 2 ind hos mor og ville gerne købe mælk. En tredje blev ved vejen.

Da far lige havde haft fødselsdag og der var lagkage til overs, bød mor dem alle 3 på lagkage idet hun udtalte : "det kunne jo også være, at andre mennesker var venlige overfor hendes drenge".

Pigerne kom tiere, hjalp i landbruget, og inden de rejste hjem var der bundet bånd som varede så længe mor og far levede. Forbindelsen til Juliska, som er fra Burgenland har vi bevaret indtil i dag.

Som før nævnt havde far før 1.verdenskrig lært østpreusseren Otto Derkarski at kende, ved marinen. Nu da 2. verdenskrig atter gjorde disse mennesker hjemløse havde de rettidigt sendt en del værdifulde ting til far og mor.

Selv flygtede de også hertil og boede i Valsbøl.

Fru Derkarski var skræddermester, Otto var ved jernbanen. Fru Derkarski kom tit til Kalleshave og har syet meget for vore forældres bekendtskabs- og familiekreds og fik derved fødemidler til livets

Fru Reimann

underhold som betaling. Senere er de flyttet til Klausdorff ved Kiel, havde eget hus og er også begravet der. De havde mistet 2 sønner i krigen. Den yngste søn bor i Klausdorff.

Disse forhold gjorde at der altid var mange, der skulle have mad, men ved fælles hjælp og god forståelse og nøjsomhed gik det.

Da kapitulationen kom og de store skarer af tyske soldater kom fra Danmark til fods, skulle der også skaffes husly.

En flok fik lov af far at sove i den nye stald i halmen. Al mælk fra aftenmalkningen fik de også.

Om morgenen da de ville videre, brokkede de sig over, hvor krakilske danskerne havde vist sig overfor dem, hvorpå Peter sagde, at det var let forståeligt, at de nu ville af med tyskerne.

Derpå trak den ene revolveren. Men mor sagde så, at nu var det nok bedst, at de forsvandt. Mange våben landede i de dage i de omliggende mergelgrave.

En dag da mor var alene hjemme og Sigfred lå i sengen med ledegigt – men han havde hjemsendelsespapirerne i orden – holdt pludselig en engelsk tank foran indkørslen.

Det var forbudt at huse tyske soldater, men i køkkenet hos mor sad Elly Reimmanns kæreste og en kammerat, som havde overnattet i halmen i den nye stald.

Da nu englænderen kom, gik de ud af vinduet på modsatte side, ud i haven. De var lige hjemsendt fra militæret og havde kun uniformstøj.

Englænderen kom ind og kontrollerede Sigfreds papirer. De andre 2 så han ikke. Englænderen gik ned til tankvognen igen. Det kan nok forstås at mor var godt bange, men da han så kom igen, blev hun først ret bange. Han havde te med og bad om at få den kogt.

Sortbørshandel

Både i første verdenskrig og også i anden florerede sortbørshandelen ikke mindst på landet.

Det var ellers ikke noget for far at slagte et dyr, thi han kunne ikke lide når et arbejde ikke var propert og ordentligt gjort.

Men situationen var nu i begge krige sådan, at der nærmest kun var mulighed for at komme til de fornødne brugsvarer i byttehandel.

Fra engang i 1. verdenskrig er denne beretning: "Far var ved at slagte bag i svinestalden, og pludselig kom mejeristen og skulle snakke med far, der også var med mejeribestyrelsen.

Mor gjorde som om hun ikke vidste hvor han var, men fandt ham så da.

Far havde dog glemt en ting, da han kom frem, nemlig at vaske blodet af fodtøjet.

Mejeristen snakkede så om de aktuelle ting, men begyndte så også at klage over de dårlige tider, hvor det kneb med at få noget på bordet. Men han gik altså hjem uden at far havde lovet noget.

Da mor nu fik begyndt med kogningen af det nyslagtede, opdagede hun at det var uhyre sejt. Soen måtte være ikke helt ung! Så tilbød far mejeristen en hel del af kødet, som han så fik.

Efter et stykke tid traf min far så naboen, Karl Foemann – han havde vognmandsforretning med hestekøretøj ved siden af landbruget og kørte jævnlige varer til og fra Flensborg.

Karl bandene over den tid det var. Nu havde han fået en skinke af mejeristen, og den var ikke til at bide i!

Far havde købt soen i Sprakeböl og manden der fortalte far senere, at den havde haft grise 22 gange".

Familien fra Flensborg, som ellers ikke kom ud på landet, kom i den tid og "opfriskede" det gamle familieforhold, og havde noget med at bytte for smør, æg eller flæsk.

Men mange handelsrejsende, sortbørshandlere, kom også, da 2. verdenskrig var slut. Smør blev jævnlige købt, men også fløde og æg skulle man have på lager.

Af sukkerroer kogte mor sirup. Et stort arbejde med en masse damp i køkkenet.

Eller der blev lavet kartoffelmel.

Men døde der en gris eller et ungsvin blev der kogt sæbe deraf, idet man blandede sæbesten deri. Andre havde et helt snapsbrænderi og tobaksplanter havde enkelte. Man røg tobak af egen avl.

Da det blev kontrolleret hvor stor heste-, kreatur- og svinebestanden var, snød man, så man også dér havde "sorte" dyr, som kostede svimlende rigsmark-priser. Eller også var det et godt bytteobjekt.

Far gav engang et røget skinke og fik en ca. 400 kg kvie for den!

Jo, det var en broget tid.

Hvis man havde ting at bytte med, så kunne man også få kunstgødning, og det betød en masse, hvor jorden på det område var meget forsømt i de lange krigsår.

Sigfred og Karl var jo også hjemme der straks efter krigen, og for at få dem i tøj var man til dels også nødt til at bytte.

Hjem fra krigsfangenskab

Da jeg kom hjem fra fransk fangenskab i aug. 1946 var det faktisk heller ikke anderledes og da far allerede i nov. 1946 afstod ca. 45 td. og 22 kreaturer, deraf 7 malkekøer til Hedvig og mig i forpagtning, måtte vi også på en eller anden måde se at komme til noget igennem byttehandel.

Far drev resten af gården og havde den nye stald, som Peter ved sin kreaturhandel også benyttede.

Stuehuset havde vi fået indrettet sådan, at mor og far boede i den østlige ende, mens vi havde den vestlige. Enhver havde sit eget.

Far var også træt af at drive den hele gård og jeg var jo også fyldt 29 år, da jeg kom hjem og havde været soldat fra 15.4.1939 til 24. august 46. Vinteren 37/38 havde jeg også været i arbejdstjeneste et ½ år.

Mindretallet efter krigen

Straks da krigen var slut var der en stærk tilstrømning til vort danske mindretal.

Der var kredse, der troede, at nu havde Tyskland igen tabt krigen, nu ville der ske med Sydslesvig som det skete 1920 med Nordslesvig: at det atter blev dansk.

De store lidelser, de store tab p.g.a. tysk magtstræb havde åbnet øjnene for sydslesvigernes tilhørsforhold til Danmark.

Dansk Røde Kors gav pakker og madvarer til dem der stod som medlem i den danske bevægelse og på den måde kom der bud efter de gamle medlemmer af Sydslesvigsk Forening til at overtage ledelsen, og hjælpe til med at få ordnede forhold i det nu begyndende danske virke.

Her i Agtrup var Hans Albert Christiansen, Tætvang, mangeårig formand for Sydslesvigsk Forening. Han havde allerede midt i 20-erne forstørret sit stuehus, så der var en storstue, som vi brugte som mødesal. Far var med i bestyrelsen, mor var med i kvindeforeningen.

Det tyske skolevæsen lå til dels stille.

De nazistiske lærere var til dels spærret inde, eller var blevet for gamle, og der var mangel på unge lærere.

Den stadig voksende danske kreds krævede rejsning af danske skoler, og allerede i april 1946 åbnedes her i Agtrup en dansk skole med 52 børn.

Kommunen stillede den ene bygning af den tyske skole til rådighed og børnetallet steg helt op til over de 70.

Skolens første lærer var Gunnar Ryge Petersen, som stammede fra Them ved Silkeborg.

Han kendte forholdene hernede, da han i 30'erne havde været karl hos Jens Lund på Skovlund Mark. Hans kone Anne var fra Skodborg oppe ved Kongeåen. De blev i Agtrup i 35 år.

Hen omkring 1947 til 48 rejste skoleforeningen en barak på en byggegrund ved Agtrups vestgrænse. Denne blev senere "forhudet" med en rødstensmur og tjener stadig som skolebygning, hvor der også senere blev rejst en forsamlingsal.

Siden rejsningen af den danske skole i Ladelund i 1936 var far kommet i kontakt med Dansk Skoleforening i Flensborg og var senere blevet valgt ind i forretningsrådet i Skoleforeningen, som repræsentant for Sydtønder Amt.

Derved var han med til de fleste skolers rejsning her ude vestpå.

Ved flere grundstensnedlæggelser murede han også en sten som Skoleforeningsmand og i de dokumenter der indmuredes figurerer også hans navn.

Når han var på talerstolen og takkede for denne gave vedkommende skole var fra Danmark, var det ham meget magtpåliggende, at ønske for skolen, at den måtte have et godt ry, og at det måtte være pæne og dygtige børn der var i denne skole og at de måtte vise sig som sådanne senere i livet.

Fra tysk side talte man, særligt i de første år, nedsættende om den danske skoles kvalitet.

Det var en glæde for far, da Sigfred og Karl bestemte sig for at gå på seminarium og at de nåede at blive lærere.

Med Skoleforeningens hjælp klarede han det finansielle for dem, derved havde han hjulpet 2 af os drenge på vej.

Foreningsarbejde

Mens far var med i Skoleforeningens, Slesvig Forenings og Landboforeningens arbejde, stod mor i Kvindeforeningens arbejde både her i Agtrup, men var også valgt ind i den Slesvigske Kvindeforenings hovedbestyrelse i Flensborg.

Det gav mange møder, men også ture til Danmark for at få gode kontakter. Derved skulle hun også tiere overbringe en hilsen hernede fra.

Ting, som hun nedskrev dengang, bekræfter den dybe nødvendighed af en god forbindelse nordpå. Men også oprettelsen af nye kvindeforeninger længere sydpå var hun med til, og man ser i de taler hun holdt, hvor hun skildrer hvordan danskheden kom til hende igennem de danske mennesker der virkede for danskheden hernede lige efter 1920. Og hun nævner også hvor vigtigt det er at give det videre til sine børn.

Mor og far til et dansk møde.

Jo, hun stod virkelig ved fars side i det danske.

Somme tider, når hun skulle sige noget, fik hun far til at skrive talen, thi hun magtede ikke skriftligt dansk som han, selvom han også havde lært sig det selv.

Mor var så absolut et samlende menneske og var lydhør overfor enhver.

Vist nok i 1947 var Landboforeningens medlemmer på en tur til København.

En tur hvor far var en slags rejseleder.

Man blev indkvarteret privat, og der var sikkert store forskelle mellem de sydslesvigske landmænd og de københavnske værter.

Det kneb f.eks. for nogle af dem at få slips og kravetøj til at sidde rigtigt. Så de sov bare med det på. Konen havde hjulpet dem det på derhjemme.

Da man på tilbagevejen kom til grænsen, kneb det med at komme over. Der havde jo været så utroligt mange ting at få i København. Nu kneb det med at få dem over. En var f.eks. helt stolt over at have fået børster til at pudse sko med hjem.

Igennem fars virke i Skoleforeningen, men også vel i gennem Lindstrøms formidling, var far flere gange i Danmark for at fortælle om danskheden hernede.

En gang havde vi i de år også besøg af daværende undervisningsminister Jørgen Jørgensen.

Og i den tid var også statsminister Knud Christensen i Agtrup danske skole.

Efter at Hans Albert Christiansen holdt op med at være formand for Sydslesvigsk Forening i Agtrup distrikt blev far valgt til formand, og var det vel til omkr. 1960, hvor jeg så blev valgt.

Straks efter at krigen var slut, skulle der vælges en ny mejeribestyrelse, thi i den gamle havde der jo kun været gode nazister.

Far var en af dem der nu blev valgt og var også dér med til 1960, hvor man så valgte mig i hans sted.

Det gamle mejeri trængte til en vidtgående renovering lige efter krigen, men der var store vanskeligheder med at få materialer.

Man kunne kun over sortbørshandelen få varer. Far var i opposition til den del af bestyrelsen, der ville fornyelsen. Han kunne ikke have med disse "tågede" forretninger at gøre.

Det må dog erkendes at vi faktisk stod med et nyt mejeri, da pengereformen og de nye DM kom i 1948.

At far var i opposition skyldes vel også, at der var meget pro-tyske kræfter i bestyrelsen, som far rent nationalpolitisk ikke harmonerede med.

Senere under en ny formand nød far dog en vis anseelse. Det har jo længe voldt tyske mennesker vanskeligheder at overvinde denne herrefolk-mentalitet – og man mærker det endnu i dag.

Kommune- og Kredsdaysråd

Da der straks efter krigen skulle vælges ny kommuneråd kandiderede far også på den danske SSW-liste.

Der kunne dog ikke opnås dansk flertal i kommunerådet, men den danske liste havde krav på 1. stedfortrædende borgmestersæde, og det blev far. Det var han i flere perioder.

Der var ikke altid det bedste forhold mellem ham og borgmesteren, og det havde nationalpolitiske årsager.

Da smed Johannes Petersen blev borgmester ændrede det sig helt væsentligt. Han var rede til at tolerere en anden national indstilling, og ved fars begravelse i 1965 gav han udtryk for at han havde tabt en af sine bedste venner.

Sydtønder Amt stod ved krigens slutning uden Kredsday (amtsråd).

Englænderne havde selvfølgelig afløst det nazistiske regime, men der udnævntes snart en kommisarisk Kredsday.

Den 18.1.1946 blev far udnævnt til kommisarisk kredsdaysmedlem og han var det til d. 20.3.1946, hvor han så var blevet folkevalgt til Kredsdayen. Den dag opløste englænderne den kommisariske Kredsday.

Der var vist dengang 5 danske og frisiske kredsdaysmedlemmer: det var Johannes Oldsen, Risum, Heinz Brauer, Vesterland, Christian Markussen, Braderup, Jens Hansen, Karlum Mark og far. Disse navne skiftede i den tid far var med, thi han var med til 5.4.1955.

Et af de udvalg han var med i var meget prekært.

Det var "afnazifiserings udvalget", hvor man på Kredsdaysbasis skulle dømme de forhenværende nazister, skulle være med til at give straffe og klassificere dem efter hvor meget de havde gjort sig skyldige.

Far var imod at man skulle gå frem efter et mønster, som faktisk kunne sammenlignes med det nazistiske. Nej, man skulle i mange tilfælde betragte det hele som en medløbermentalitet.

Mange af de mennesker kendte far jo, og han vidste at naivitet eller økonomiske vanskeligheder til tider havde bragt dem derhen.

Men vanskeligt var det og han kom også hjem og var utilfreds med hvordan en og anden af de "store" var sluppet alt for billigt.

I den tid blev far opsøgt af lærerkoner og andre nazistiske pårørende, og far blev bedt om at gå ind for lempelser for deres vedkommende. Til dels kunne de så tale dansk.

Det skal jo lige nævnes, at straks efter krigen sad flere nazister i interneringslejre i lange tider. Ikke just en behagelig tilværelse.

Så vidt jeg husker, var far i en periode med i finansudvalget i Kredsdaysen, vist nok foreslået af møllejer Thordsen i Leck. Far tvivlede på at han magtede det, men Thordsen mente, at en mand der kunne klare sin egen økonomi, også kunne klare sager for andre.

Han har også været med i socialudvalget som bl.a. stod for alderdomshjemmet i List på Sild. Det var dengang det eneste amtsalderdomshjem.

Det var en forhenværende militærbarak og lå i det mest afsides hjørne af amtet.

Mange ture bragte ham derover, og han så godt, at det ikke var det ideelle, men midlerne manglede.

Kredsarbejdet gav indsigt i mange ting. Far lærte mange mennesker at kende. Han vidste hvem af de tyske kollegaer der ville den demokratiske vej, og hvem der ikke havde forstået den.

Men det var ikke de store planers tid. Krigens mange sår skulle først heles, alt skulle først bringes på ret køl igen.

Arbejdet i kommunerådet fortsatte far med og også virket for Sydslesvigsk Forening.

I dette arbejde skal ikke glemmes den gode fadderskabsforbindelse til Vinderup og Omegns Fadderskabs- og Venskabskreds, som ved hjælp af Grænseforeningen blev startet i 50'erne.

Det gav for Agtrups danske kreds mange gode ture derop, og vi havde genbesøg, som tiest strakte sig over 3 dage. Skolebørnene var deroppe på lejrskole. Vinderupkredsen gav midler til oprettelsen af Agtrups danske forsamlingsaal og dermed var Skoleforeningen rede til at opføre den.

Så længe jeg husker, var der i Agtrup medlemmer af den protyske "Ludendorff - bevægelse" og der var særligt familien Hans Ingwersen, Tætvang, der var førende.

Det ligger i sagens natur at far og Hans Ingwersen stod noget reserveret overfor hinanden, men da far efter krigen kom til at se i Peters poesibog og læste et vers som sønnen Jonny Ingwersen havde skrevet, som henviste til at hvert menneske havde ret til at udfolde sig frit, skrev far et brev til Hans Ingwersen og takkede ham for at han netop i de år i 1935 - 36 havde inspireret hans søn derhen at skrive dette vers.

Hans Ingwersen boede dengang i Angel, og fra den tid bestod et årligt brevskefte imellem de to ældre mænd.

Pengereformen

Den 20. juni 1948 kom pengereformen i Vesttyskland. Hver borger fik udleveret 40 DM. (Deutsche Mark) og de Reichsmark som folk havde, var ikke betalingsmiddel mere.

På et senere tidspunkt fik hver borger så endnu 20 DM.

Det var forbavsende, så hurtigt butikkerne fyldtes med varer, og sortbørspriserne smuldrede langsomt hen.

Kortsystemet forsvandt lidt efter lidt.

Landbrugspriserne var forholdsvis gode, lønningerne var derimod små, da der var rigelig arbejdskraft.

Far på sin 70-års fødselsdag, med børn og børnebørn.

Bagerst: Karl, Peter, Hans Detlef (mig) og Sigfred. I 3. række står Frede (P's), Svend (HD's), Inger-Merethe (P's) og Jens (HD's). Ole (K's) og Knud (K's) står foran Frede, og Jørn (S's) og Kaj (S's) foran Jens. Min mor, Frieda, har Arne (HD's) på skødet, og min far, Jens, sidder med Jens-Bjørn (K's). Sigfreds søn Hans var ikke født.

Genopbygning

Da nu det hele så ud til at stabilisere sig, besluttede vore forældre at afstå gården og gå på aftægt, og først i dec. 1949 fik vi hos sagføreren overdraget ejendommen.

Hedvig og jeg fik 22½ ha, Edith og Peter fik 15 ha. Vi fik den gamle gård med aftægtsforpligtelse til mor og far, idet vi også skulle give dem husly og hvad dertil hører.

Peters havde også en aftægtsforpligtelse.

Sigfred og Karl havde fået deres uddannelse ved fars hjælp og skulle så efter forældrenes død have en lille sum af os.

Boligforholdene fik vi ordnet som allerede nævnt.

Selvom far var træt af at drive landbrug, så var det med 58 år alligevel tidligt at holde op, og det var kun rigtigt at han så lejede jord og græssede kreatur og drev lidt handel, selvom det ikke var de store penge han havde til rådighed. Mor gik op i hvordan det gik os, og alt imens kom der børnebørn og det gav for hende meget at se til.

”Program Nord” stod på her på vor hjemegn i 50 erne og 60 erne. Ved hjælp af Program Nord blev der afvandet igennem fordybning og regulering af vandvejene, markvejene blev asfalteret, og gårdene blev til dels flyttet ud eller blev videst muligt arronderet. Far havde en overgang den opgave at modtage og kontrollere materialer som grus og sten. Der var mange læs der kom, til dels fra Danmark.

*I Kalleshave der er æ født,
Der løj min Moe mæ i min Pue.
Æ lut så gjerren te Fuglefløjt,
og glæjd mæ ove æ Stork derue.
Æ tænke tit å min Barndomsdav,
hvo var det dejle i Kalleshav!*

*Om Sommer lejt vi i Mark og Eng.
Vi gik og fisket og plokke Blommer.
Om Avtne kom vi så træet i Seng!
Vi drømt så kun om Sol og Sommer
og glajt vos ott te den næste Dav,
hvo var det dejle i Kalleshav!*

*Om Vinter lejt vi i Bås og Lo.
Vi klabbet Kall og vi klø æ Gries.
Vi værmt vor Hænde å den gammel Ko.
Hvæn det var Frost, gik vi ue å æ Is.
Og løf å Skejder, det var en Sjøv
å æ Eng mell Møllvad og Kalleshav.*

*Lav vi blev større mått vi hjælp te,
og vi skuld både hjælp Far og Moe.
Vi skuld bæ Brændsel og hjælp dem ved
og hakk Katøffle og lug i æ Roe.
Vi song og fløjtet æbag æ Plov.
Hvor var det dejle i Kalleshav!*

*Hæ do oplevet en Sommernat,
hven æ Kukkuk prål og æ tåg den stiche.
Do gæ åljen med din lille Skat,
den kønnest æblandt Ållverdens Piche,
som trofast føller dæ te dit Grav.
Hvor æ det dejle i Kalleshav!*

*Og blyvr do ældre, æ Hår blyvr grå.
Så ved do føst, te de her er dejle.
Enhver en Nafe kan do forstå,
Og de er ållsammen glant og frejle.
Ja alle kæen æ et Nafelav,
som her i Møllvad og Kalleshav!*

*Den By, den glemme vi int så let,
fordi vi holder så mye a den.
Det er for vos jo den kønnest Plet,
og inne rejse så gjerren fra den.
Vi blyve helst te den siest Dav.
For det er dejle i Kalleshav!*

Pengereformen havde gjort det muligt, at der nu skabtes fornyelser efter krigsårenes forsømmelser. Program Nord indebar også, at der opstod nye landbrugsejendomme, for en stor del til bosættelse af flygtninge fra Østtyskland, som havde været gårdejere der.

Medens vi i 1951 havde fjernet den gamle stald og bygget en ny, var det os muligt i 1961 at nedrive det gamle stuehus og bygge et nyt, med aftægtslejlighed til mor og far ovenpå.

Det var de særligt glade for, thi derved havde de også fået badeværelse, centralvarme og hvad der ellers hører til. Og da alt var færdigt ville særligt far gerne vise andre hvor flot de boede.

Fars handel blev med tiden mindre, og han følte sig usikker og efter han var fyldt de 70 år undlod han helt dette.

Digt og børnebørn

Børnebørnene var hans store glæde, og han lærte dem gamle børnerim både på dansk, tysk og plattysk og han digtede også selv fortællinger, som de snart kunne udenad.

I det hele taget yndede han at digte vers til festlige anliggende i nabolaget og i familien.

Men også om morsomme ting eller som han med ironi gjorde morsomt.

Der er digtet om ”Träningsbüks”, hvor konen ved alle mulige lejligheder gik i denne påklædning, eller digtet om borgmesteren, hvor haren fik skyld i et knallertstyrt og ikke alkoholen. Hans digt til en byfest om Agtrup fik stor anerkendelse og hans minder om Kalleshave er blevet til en værdi for hele familien senere hen.

Et digt om den hårdeste tid vore forældre og vi alle oplevede, krigen 1939 – 45, lader os forstå hans sorg over dette der skete.

Digtet om ”grantræet” som fortæller om naboens ”Pede”, der plantede gran for at skaffe læ – men han faldt og granerne også, da de ikke længere fik hans pleje. Og så er der digtet om ”do lille bæk” som han tit sad ved og lyttede til, som den rinder dag ud dag ind helt ud i evigheden – hvis verden må bestå.

Det var meget vigtigt for far at det danske sprog hernede skulle bevares, og hvor han kunne komme af sted med det, tiltalte han folk på dansk. Det var ham en glæde, når man svarede ham på dansk.

Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser

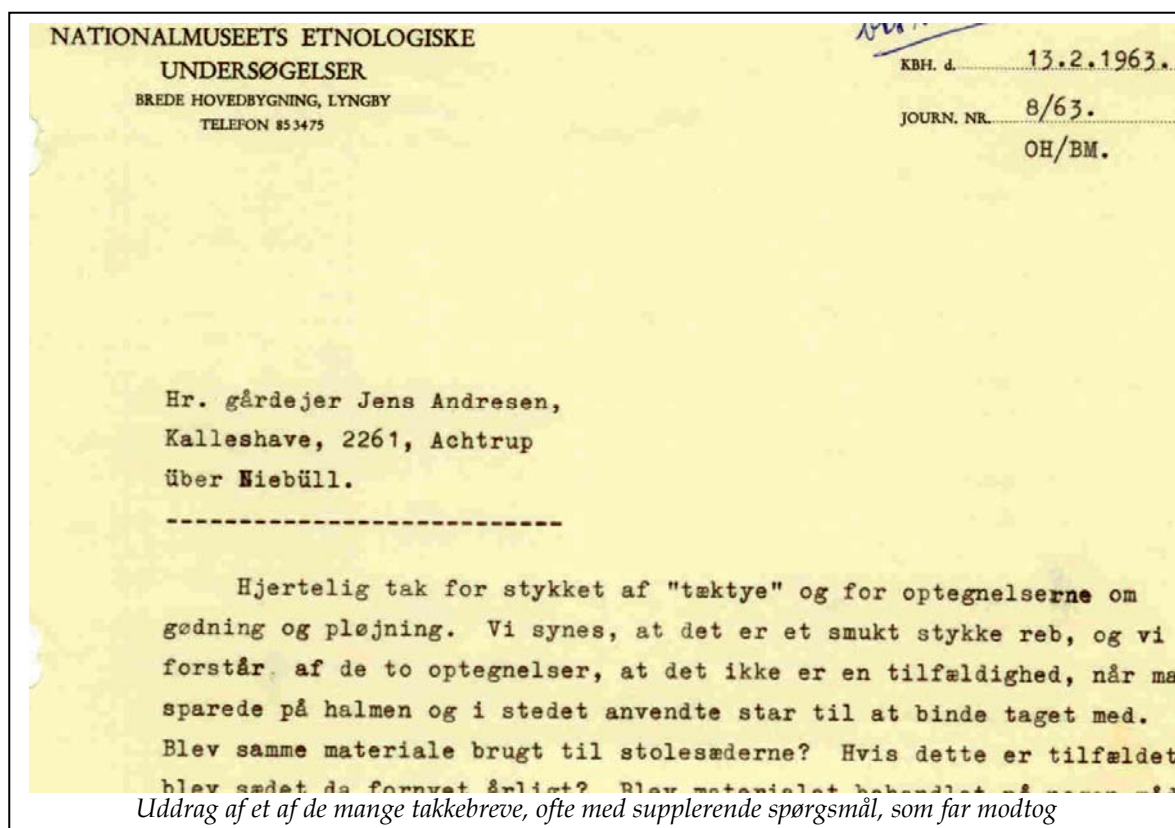
Det var en fornøjelse for ham, da Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser henvendte sig til far og fik ham til at skrive om sæd og skik, men også om de forskellige arbejder indenfor landbruget her på vor hjemegn.

Tit skulle der også følge tegninger af redskaber med.

Far har i alt i årene 1959 – 65 leveret 634 håndskrevne sider til ovennævnte sted.

Det optog ham meget i de år og der kom et pænt brev derfra, da jeg måtte meddele at far pludselig døde i 1965.

I årene omkring 1960 opsøgte lektor Karl Clausen fra Århus Universitet far. Han var interesseret i børnerim og gamle sange, som slægt efter slægt var givet videre, og kendtes fremdeles.

Far og mor, som altid havde sunget meget, og så fars søster Christine var med i en radioudsendelse, som Karl Clausen stod for, med til at gengive gamle skillingsviser, som fars mor havde sunget, og så de mange danske og plattyske børnerim. Sådan har man vel lov til at sige, at der var bud efter mor og far så længe de levede til at vidne om danskheden i vor hjemstavn.

Tro og forbehold

Far var et troende menneske, idet han troede fast på skaberen af mennesker og naturen han oplevede i sin hverdag.

Men det var så absolut hans personlige tro, og som realitetsmenneske forlangte han af sig selv og andre at være gode og retskafne overfor hinanden.

Han havde oplevet 2 verdenskrige, hvor præster stod fra prædikeskolen og bad Vorherre om den retfærdige sejr.

Han kunne ikke lide, at præster bad for en så stor synd, mennesker var skyld i.

Derfor stod han særligt i de senere år med et vist forbehold overfor præster og kirken.

Jeg glemmer dog aldrig hvordan han med inderlighed netop i de sidste år sang med i sangen "Dejlig er jorden", når vi gik omkring juletræet.

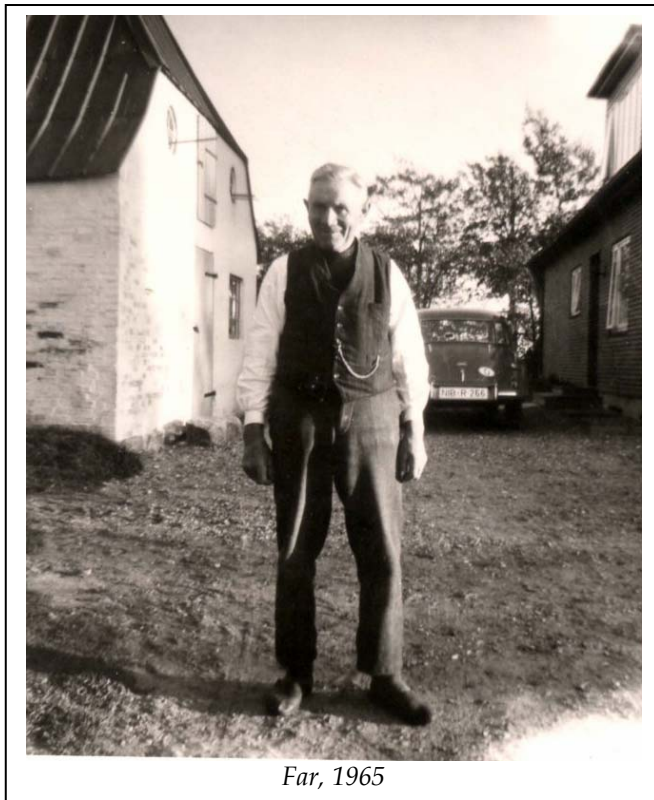
Far elskede den danske sangskat og særligt i sangen "Som dybest brønd gi'r klare vand" kunne han finde store værdier der stemte overens med hans indstilling.

Mor var så absolut et troende menneske, gik gerne i kirke, og hun ville meget gerne hjælpe hvor der trængtes til hjælp.

Mor og far var i grunden sjældent alvorligt syge. Mor havde nok somme tider årebetændelse, men alvorlige operationer på sygehuset har de begge ikke været med til. Far havde vist nok en galde lidelse, men ved at få medicin klarede han det.

Bilulykke

D. 8. marts 1965 kørte far med mig til Leck.

Far, 1965

Han ville til lægen, da hans galde plagede ham igen.

Vort ophold i Leck varede ikke længe, da det var et vejr med snebyger, og vi kørte ret snart hjemad. I et vejsving i Agtrup kom bilen med højre baghjul i rendestenen og i dette glatte snesjappede føre slingrede bilen, og jeg tabte herredømmet over den og kom over i venstre vejside.

I det samme kom forfra en personbil med påhængsvogn (en grisehandler). Han kunne p.g.a. snesjap ikke bremse og ramte vores bil i høre side og netop i den side sad far, og han rantes hårdt.

Vi fik ham hurtigt ud af bilen og ind på en nærliggende gård, og jeg fik ringet efter lægen, som også kom straks. Ligeledes var sygebilen fra Nieböl hurtigt der, og vi kørte i den til sygehuset. Far var ved bevidsthed, men han havde et dybt sår i hovedet og havde sikkert også brud i brystkassen.

Undervejs sagde han: "Det er godt det er mig og ikke dig" Videre ønskede han at

han på sygehuset ville have enkeltværelse. Inden vi kom til Nieböl sov han. Jeg ventede med bange anelser hvad lægernes undersøgelser ville give. Peter var også kommet til sygehuset, og ved 12 tiden kom cheflægen og sagde, at far var død. Ulykken var sket ved 10 tiden.

Det var hårdt at komme hjem til mor og fortælle hende sandheden. Ulykken var sket og stod ikke til at ændre, og jeg tænker tit på min mors og mine brødres overbærenhed overfor mig. For mig bliver dog den trøst tilbage, at både Hedvig og jeg havde et godt forhold til mine forældre. Det modsatte havde gjort ulykken endnu meget værre.

Begravelse fra hjemmet

Vi fik far hjem fra sygehuset og han blev båret op i stuen. Han fik sit stadstøj på. Han havde set det engang andet steds, at en mand var sådan klædt på i kisten, og det havde han udtalt sig om, at det var noget helt andet, end den ligskjorte enhver fik på.

Begravelsen fandt sted fra hjemmet ved pastor Poul Tappe.

Der var anlagt højtaleranlæg, så de mange mennesker, som stod ude på gårdspladsen også kunne høre. Han jordedes på slægtens begravelsesplads i Leck.

Pastor Tappe nævnte i sin prædiken fars kærlighed til verset: "Lad mig kun flagre hen som blad i høst, når du, mit land, min stamme frit må leve", og sagde videre: "Denne kærlighed til hans slægt og hans stamme, den gjaldt hans familie og den gjaldt og så hans frænder".

Og det var ikke tomme ord, der er vidnesbyrd nok om, at han til hver en tid også var rede til at lægge kræfter til. Vi er mange, som må bekende: "Vi har mistet en god mand".

Ved den efterfølgende begravelseskaffe, som havde samlet omkring 300 mennesker fra både nord og syd for grænsen talte Gustav Lindstrøm om fars virke indenfor det danske. Han betegnede far som en beskeden men ingen ydmyg mand. Mange breve og blomster kom der til begravelsen og det blev en dag hvor det blev bekræftet hvor vellidt og anset far havde været.

Mor alene

For mor kom først en meget trist tid.

Dog lidt efter fandt hun sig af med, at livet jo skulle leves videre.

Længere ophold hos Karl og Ellen i Vanderup og Mary og Sigfred i Bredsted, hjalp også med at overvinde sorgen.

Sommetider klagede hun noget over smerte, men lægen konstaterede ikke noget alvorligt.

Da det blev sommer fik vi besøg af Juliska Tölly og hendes datter fra Østrig, nær den ungarske grænse.

Far havde inviteret hende mens han levede, og denne indbydelse ville mor ikke tage tilbage. Da hun i oktober igen havde været nogle dage i Bredsted ville hun igen i lægebehandling og doktor Ohlen, vores læge, beordrede hende til en læge i Flensborg.

Denne ville straks have hende på sygehus på Franziskos Hospitalet, hvor hun næsten omgående blev opereret. Det viste sig dog, at det var for sent. Kræftsygdommen havde bredt sig sådan, at der ikke var nogen hjælp muligt. Mor døde d. 17. nov. 1965.

Hedvig og Edith var hos hende, da hun døde. Vi hentede hende hjem og hun blev begravet d. 22. nov. fra Leck kirke.

Pastor Tappe prædikede i kirken og hun blev begravet ved siden af far. Også ved mors begravelse kom mange nord for grænsen. Lisbeth Buddach, lærerinde i Sønderløgum, holdt en pæn mindetale om mor, om mors virke for kvindeforeningerne i Sydthønder amt.

Lucie Kettenring, Juliska Tölly

Da far ved en guldbryllupsfest for Anna og Hans Albert Christiansen i den danske skole i Agtrup holdt en tale, sagde han, at han ønskede for dem, som han ønskede for sig selv, at de måtte have den lykke at leve længe med hinanden og at ingen af dem længe blev alene tilbage. Man kan sige dette hans ønske gik i opfyldelse. Dog var det alt for tidligt, at de døde. Mor blev 69 og far 72 år.

Når far fik tilbudt et tillidshverv var det med en vis tøven han tog imod det.

Det forkrøflet Gran

*Der stæ et fokrøflet Gran ved æ Eng.
Det planted Pede, vor Nafes Dreng.
Han gik tidt om Synda og planted Træ'
For æ Kré de trængt så hårdt til lidt Læ.*

*Sin Træ' blev plejet, han holdt dem ren.
Snart stod de små Gran' så pænt og så køn.
Og Pede va glaj te sin Træ' de groij;
De groeij jo bæ', som han sjel haj troij.*

*Æ Vinte den kom med Is og med Sne.
Af Pede sin Gran' var der sletint og se.
Æ Sne haj bedækket de små vitte Træ
Og de fund mod Kuld og Blæst æ lidt Læ.*

*Lav æ Fåre søn kom med Solskin igjen,
Mått Pede afstaj med æ Hakke derhen.
Han lugt og hakket og ragt om sin Træ'.
Det var for Pede den størrest Glæd'.*

*Men til o plaj Træ' fik han int læng Tid,
For han fik Orre, te han skuld i Kri'.*

*En Tid lang loj han i Garnison,
Men de vart int læng, så var Pede modn.
Dog inden de sendt ham ud i æ Kri',
Fik han Uelav, om ved en ott' Davs tid.*

*Han gik å æ Mark i sit feltgrå Klæ'
Og keeg å æ Kré og keeg å sin Træ'.
Han kunn nok se, te æ Ukrudt va' groej.
Æ Stikke' de vejst dem øve æ Hoej.*

*Men til å gø rent var der nu inne Tid.
Nej, de mått vint, te æ Kri' va forbi.
Så soj han farvel te sin Moe og Far
Og så rejst vor nafes Pede af.*

*Lav Pede han loej der ue ved æ Front
Gik der nove Kré å æ Vej og drev rundt.
De gik i sin Gran' og brækket æ Grinne.
Helt uskadt blev der vel næsten inne.*

*Og ægjen og ægjen blev de trampet ned,
Til sidst var der ingen små Gran' o se.
Hvo' haj vor nafes Pede bleon kjev,
Wenn han haj vidst, dæ gik Kré o drev.*

*For ham kom det alle te o gør vé,
For han fik sin Hjemstaon int mere o se.
Nej, Pede han fik det alle o vede.
Han ligge begravet langt sønde nede.*

*Dæ stæ et forkrøflet Gran ved æ eng.
Det minder om Pede, vor Nafes dreng.*

Hans indstilling var, at det herhjemme først skulle passes og være i orden, og det var mor så absolut med på, og så kunne man tage ud og gøre noget for andre. Derfor kan man sige vi havde som børn og unge et godt hjem og vi overtog straks efter krigen en velplejet og veldreven gård, når man husker tilbage, hvor vanskeligt det havde været i krigens år.

Det var en let sag for os at gå ind i det danske arbejde. Mor og far var konsekvent gået denne vej, og havde skabt sig selv anseelse også i tyske kredse. Vi behøvede kun at føre den linie videre.

For os der kom efter dem, er der kun en tak, i glæde over det de var, er og altid vil være for os.

